

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Internews
Local voices. Global change.

ВОЛИНСЬКИЙ ПРЕС-КЛУБ
Волинська обласна громадська організація

БОГО "Гендерний центр"

ГЕНДЕРНА АБЕТКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

ВМА "Герен"
Луцьк – 2013

Виготовлення цього посібника стало можливим завдяки підтримці американського народу, що була надана через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та Інтерньюз Нетворк. Зміст матеріалів є виключно відповідальністю організацій БОГО «Волинський прес-клуб» і БОГО «Гендерний центр» і не обов'язково відображає точку зору USAID, уряду США та Інтерньюз

УДК 316.346.2:32(100)(477)

ББК 60.56(0)(4УКР)

Г 34

Г 34 Гендерна абетка для українських медіа / Котова-Олійник С., Стельмах Б., Ярош О. : посібник / Софія Котова-Олійник, Богдана Стельмах, Оксана Ярош. – Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен», 2013.- 50 с.

У посібнику «Гендерна абетка для українських медіа» розкриті основні гендерно-тематичні поняття, які допоможуть журналістам і журналісткам усіх видів засобів масової комунікації уникнути стереотипних, сексистських штамів і норм під час підготовки інформаційних матеріалів, статей, передач. Посібник стане в нагоді і PR-менеджерам, керівникам прес-служб, громадським діячам, волонтерам. Представлені у посібнику напрацювання сприятимуть формуванню гендерно-чутливого інформаційного простору, вільного від дискримінації за ознакою статі.

Для журналістів, експертів, політиків, науковців, державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, широкого кола громадськості.

Авторський колектив:

Софія Котова-Олійник – кандидат філософських наук, експертка Індустріального гендерного комітету з реклами

Богдана Стельмах – координатор ВОГО «Волинський прес-клуб»

Оксана Ярош – доктор політичних наук, директор ВОГО «Гендерний центр»

Для безкоштовного розповсюдження

ISBN 978-617-7117-08-6

© ВОГО «Волинський прес-клуб»

© ВОГО «Гендерний центр»

© МГО «Інтерньюз в Україні»

1. Кілька слів про посібник.....	4
2. Аналіз гендерний.....	5
3. Бюджет гендерний.....	7
4. Візуалізація інформації. Візуальна репрезентація гендеру.....	12
5. Громадянське суспільство.....	14
6. Гендер, гендерні відносини.....	16
7. Дискримінація гендерна.....	22
8. Експертиза гендерна.....	24
9. «Жіночі» проблеми.....	26
10. Законодавство.....	28
11. Зайнятість гендерна.....	31
12. Індикатори гендерні.....	33
13. Культура гендерна.....	39
14. Лідерство.....	42
15. Мейнстрімінг гендерний.....	45
16. Насильство гендерне.....	47
17. ООН. Цілі Розвитку Тисячоліття ООН.....	53
18. Професія, професійна сегрегація за ознакою статі.....	57
19. Рівність гендерна.....	59
20. Сексизм.....	63
21. Стереотипи. Гендерні стереотипи.....	70
22. Торгівля людьми.....	74
23. Успіх.....	77
24. Фемінізм.....	79
25. Хронологія розвитку гендерної теорії.....	82
26. Центри гендерної освіти, гендерні ресурсні центри, гендерні організації, фонди.....	84
27. «Чоловічі» проблеми.....	87
28. Шлюб.....	89
29. Щастя.....	92
30. Юстиція.....	94
31. Я-особистість.....	96
32. Толерантність.....	102
33. Використана література.....	104

Кілька слів про посібник

ГЕНДЕРНА АБЕТКА

Шановні представники
українських медіа!

Пропонуємо Вашій увазі посібник «Гендерна абетка для українських медіа», у якому представлено систематизований матеріал у сфері рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у суспільстві для розвитку гендерної чутливості журналістів і формування більш етичного, недискримінаційного медіа-простору.

Ми розробляли цей збірник, виходячи із розуміння того, що на сьогодні існує чимало посібників і підручників із гендерної тематики, авторами яких є відомі науковці та експерти. Наше завдання полягало не в тому, аби створити щось унікальне за змістом, бо світовий досвід і практика охопили майже всі можливі аспекти й напрямки. Ми хочемо подати поняття гендеру як явища комплексно, зрозуміло для нефакхівців і адаптовано для медій на регіональному рівні.

Сподіваємося, що ця книга допоможе журналістам помічати суспільні проблеми з точки зору гендерної компоненти, оскільки у будь-якій суспільній проблемі є людина, а значить, крім віку, раси, місця проживання, етнічної приналежності, вона має і гендерну складову. І її не варто не помічати при висвітленні подій й написанні журналістських матеріалів.

Аналіз гендерний

Аналіз гендерний – це процес оцінки різного впливу на чоловіків і жінок існуючих чи пропонованих програм, законодавства, державного політичного курсу в усіх сферах життя соціуму і держави. Гендерний аналіз передбачає також збір якісної інформації і розуміння гендерних тенденцій у суспільстві, використання цих знань для виявлення потенційних проблем і пошуку шляхів їх вирішення.

Чи знаєте Ви, що кожна суспільна проблема має гендерну складову?

Людина – це особа чоловічої або жіночої статі. Жінки і чоловіки фізіологічно різні, але від природи мають рівні права. Це задекларовано найважливішим документом – Конституцією України (Ст. 24), в якій, зокрема, сказано, що всі громадяни рівні, незалежно від їх «раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Такі ж засади закладено й у Загальній декларації прав людини, прийнятій і проголошеній резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року (див. *детальніше у розділі «Законодавство»*).

Виходячи із задекларованих прав людини, однакових для обох статей, можемо проводити аналіз як на побутовому, так і на загальнонаціональному чи загальнодержавному рівнях щодо того, в яких сферах і якою мірою ці права дотримуються чи мають можливість бути реалізованими. Об'єктом аналізу можуть бути: право на працевлаштування, оплату праці, медичні послуги, соціальний і правовий захист, догляд за дітьми, право на спілкування з дітьми піс-

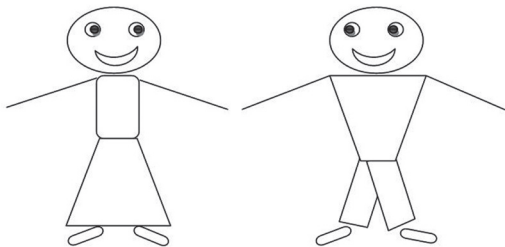

ля розлучення, а також культура, засоби масової інформації, тощо.

Українські гендерні експертки Тамара Мельник і Лариса Кобелянська зауважують, що складовими елементами гендерного аналізу є:

- виявлення відмінностей і проявів нерівності між жінками і чоловіками в усіх сферах життя та оцінка їх потреб, інтересів і можливостей;
- оцінка здатності державних і громадських структур щодо розробки та здійснення ними програм, спрямованих на досягнення гендерної рівності та забезпечення рівноправності;
- виявлення та усунення чинників подолання умов, що перешкоджають здійсненню ініціатив щодо досягнення гендерної рівності та рівноправності, запобігання й нейтралізація протидії їм.

Гендерний аналіз дозволяє побачити, що суспільні процеси відбуваються під впливом змін і розвитку потреб та інтересів жінок і чоловіків, культури гендерних відносин у всіх сферах життя. Гендерний аналіз не виключає інших форм аналізу. Такий аналіз можуть здійснювати як аналітичні групи, окремі науковці, громадські діячі, так і журналісти (проводячи дослідження та описуючи конкретні події, факти, явища суспільства, історії окремих людей) і доносити цю інформацію до широкого кола громадян. Маючи у своєму розпорядженні одну з найдієвіших зброй – інформацію, – медіа можуть сформувати потужний вплив на формування культури дотримання рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у суспільстві.

Бюджет гендерний

Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Доходи і видатки закріплено за місцевими бюджетами таким чином, щоб максимально забезпечити дві умови: 1) гарантувати кожній людині однаковий доступ до важливих суспільних послуг незалежно від місця її проживання; 2) стимулювати органи місцевої влади до збільшення доходів місцевих бюджетів.

Бюджет складається із доходів, які формуються за рахунок людей – жінок і чоловіків – і видатків, які розподіляються на людей – жінок і чоловіків. А отже, планування ресурсів країни має здійснюватися з огляду на потреби кожної статі. Сплачуючи державі кошти у вигляді податку, соціального внеску та інших платежів, людина хоче отримати від неї певні послуги. На сьогодні українська держава, на жаль, не забезпечує потреби своїх громадян повною мірою, а в окремих сферах загалом не виявляє жодних кроків. При гендерному бюджетуванні в центрі уваги стає не людина як узагальнений образ, а конкретна людина з її статтю, віком, місцем проживання і реальними потребами.

Бюджет, сформований з урахуванням потреб статі, називають гендерно-чутливим. Він покликаний забезпечити збалансоване врахування інтересів і потреб жінок і чоловіків, хлопчиків і дівчаток. Якщо потреби різні, то й обсяги бюджетних асигнувань також мають бути різними.

Завдання гендерного бюджету – сприяти участі жінок у процесах формування бюджету і підвищити ефектив-

ність бюджету – як державного, так і місцевого. Експертка з гендерного бюджетування Тетяна Іваніна зазначає, що запровадження гендерних стратегій у бюджетний процес дозволяє здійснити гендерний аналіз бюджету, включити гендерні перспективи на всіх стадіях бюджетного процесу, переструктурувати доходи і витрати з метою досягнення гендерної рівності шляхом планування, розподілу чи перерозподілу державних коштів.

Вчена-економіст Ронда Шарп (Rhonda Sharp) була першою, хто у 1984 р. сформулювала теоретичні основи гендерних бюджетів у рамках ініціативи Жіночого бюджету. Вона виділила 3 категорії державних витрат:

- витрати, спрямовані конкретно на жінок;
- ініціативи, спрямовані на досягнення рівних можливостей;
- оцінка бюджетів з гендерної точки зору.

Згодом ініціативи з формування бюджету з урахуванням гендерних аспектів були висунені в більш ніж 50 країнах світу, впровадження яких почалося з аналізу гендерних чинників при складанні бюджету, а конкретно – з оцінки впливу державних витрат на поліпшення становища жінок.

Приклади з посібника «Гендерні бюджети», Братіслава: ПРООН, 2005:

Австралія. Перший «жіночий бюджет» був прийнятий у середині 80-х років ХХ ст., невдовзі після приходу до влади Лейбористської партії. Протягом певного періоду часу «жіночі бюджети» діяли як на загальнонаціональному рівні, так і на кожній території і в кожному штаті. «Жіночі бюджети» готувалися урядом. Питаннями координації цієї справи займалися переважно жіночі комітети й організації за участю всіх залучених в цей процес міністерств.

Філіппіни. На Філіппінах «жіночий» бюджет (там він називається «бюджетом гендеру та розвитку») готується урядом. При цьому в його розробці бере участь і організація, що займається вирішенням гендерних проблем, – Національна комісія щодо підвищення ролі філіппінських жінок (НКФЖ), яка є ведучою організацією. Вперше такий бю-

джет був прийнятий у 1996 р. У ньому чітко сформульовані вимоги щодо того, чим саме має займатися уряд. В основу бюджетних вимог покладено принциповий підхід, який передбачає виділення на цілі гендеру та розвитку кожної структурою уряду не менше 5% свого бюджету. Через кілька років цим принциповим підходом стали керуватися й органи влади на місцевому рівні.

Танзанія. Першою організацією, що почала працювати з проблематики жіночого бюджету в країні, стала неурядова організація «Танзанійська гендерна мережева програма» (ТГСП). У вересні 1997 р. ТГСП проаналізувала діяльність чотирьох національних міністерств, окремо міністерства фінансів і планової комісії. Були також проведені аналітичні дослідження формування місцевих бюджетів у двох районах. Над кожним дослідженням працювала спільна група у складі представника галузевого міністерства і дослідника від неурядової організації. Таким чином, їм вдавалося охопити всіх ключових учасників і сприяти об'єднанню їх зусиль. Результати деяких досліджень були перекладені й опубліковані мовою суахілі.

Австрія. У 2001 р. кілька жіночих НУО створили окрему групу під назвою «Жінки і бюджет». На першому етапі основним завданням групи стало ознайомлення громадськості країни з поняттям гендерного бюджету і концепцією механізму його формування, а також сприяння урядовим структурам та громадським організаціям у справі впровадження цієї концепції в життя. Група підготувала й опублікувала книгу під назвою «Жінки і бюджет: аналіз державних фінансів з гендерної точки зору» (видана німецькою мовою).

Успішні практики гендерних бюджетних ініціатив були впроваджені, наприклад, в Албанії, м. Ельбазан (сприяння участі жінок у бюджетному процесі), Німеччині, м. Берлін (цілеспрямоване гендерне бюджетування у «проблемному» районі берліна Ліхтенберг) та ін.

Гендерні бюджетні ініціативи в Україні впроваджувалися протягом останніх десяти років. Одним із наймасштабніших українських проектів став проект «Гендерне бюджету-

вання на місцевому рівні», що реалізовувався за підтримки Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні у 2011-2012 рр. У рамках цього проекту були напрацьовані успішні практики з гендерних бюджетних ініціатив у Луцьку (Проблема йододефіциту у вагітних жінок міста), Житомирі (Гендерні аспекти функціонування та фінансування системи позашкільної освіти м. Житомира), Хмельницькому (Гендерний аналіз Програми соціально-економічного та культурного розвитку м. Городка Хмельницької області на 2012 р.), Херсоні (Репродуктивне здоров'я населення Херсонщини), Комсомольську Полтавської області (Гендерне бюджетування як інструмент вдосконалення роботи лікарів загальної практики сімейної медицини, що працюють в умовах договору), Чугуєві Харківської області (Фінансування шкіл естетичного виховання м. Чугуєва), тощо.

Інструменти, які використовуються для гендерного бюджетування:

- оцінка наданих послуг жінкам і чоловікам та виділених ресурсів для задоволення їхніх потреб;
- аналіз суспільних витрат жінок і чоловіків на основі даних, отриманих у результаті дослідження домашніх господарств;
- аналіз сфери суспільного прибутку, розділеного за статеву ознакою;
- аналіз впливу бюджету на використання часу жінок і чоловіків та ін.

Переваги гендерного бюджетування:

- залучення жінок до активної участі в ухваленні економічних рішень через залучення їх до участі в бюджетному процесі;
- підвищення ефективності витрат шляхом спрямування їх на вирішення завдань і проблем, які принесуть користь тим, хто цього найбільше потребує;
- переорієнтування програм, які реалізуються в конкретних секторах, замість того, аби змінювати загальні розміри бюджетних асигнувань, що на них виділяються;
- забезпечення моніторингу, оцінки і контролю бюджет-

ної діяльності, державних витрат і доходів з урахуванням гендерних проблем;

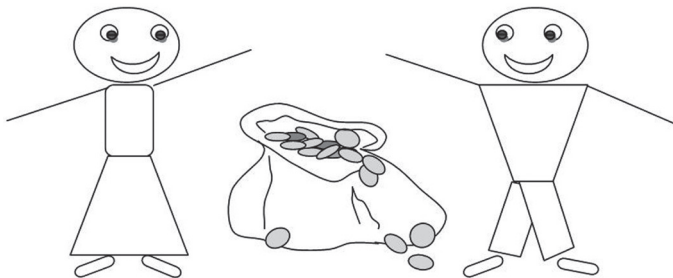
- відстежування ходу реалізації бюджетної політики та зменшення масштабів корупції;

- збільшення прозорості й підзвітності держави та органів місцевого самоврядування;

- розширення взаємодії влади з громадянським суспільством, спрямованої на вдосконалення процесів розвитку і демократичного управління соціумом;

- ефективне використання ресурсів задля досягнення гендерної рівності й людського розвитку.

Гендерне бюджетування також є інструментом, який може бути використаний для досягнення інших державних цілей, зокрема – прозорість і ефективність, а також інструментом для виконання міжнародних і національних зобов'язань із прав людини.

Візуалізація інформації. Візуальні репрезентації гендеру

Потік інформації в сучасному світі настільки шалений, що людина фізично не встигає звертати увагу на багато речей і месиджів, звикла радше фіксувати важливі для себе моменти, аніж запам'ятовувати. Розуміючи це, рекламисти і маркетологи використовують різноманітні засоби і техніки візуалізації інформації, яка має миттєво привертати увагу споживача. Медіа світу із традиційної форми переходять у конвергентні, все більше використовуючи візуальні дані – фото, відео, оригінальні шрифти, тощо. Цей метод вважається найбільш ефективним, оскільки, як відомо близько 90% інформації людина сприймає за допомогою зору. Німецькі філософи й соціологи Макс Хоркхаймер та Теодор Адорно вважали медіа механізмами трансляції ідеології, які є місцем виробництва смислів, символів і кодів, що у реальному житті стають прикладом для наслідування.

На думку низки сучасних теоретиків, візуальне є місцем, де створюються і відтворюються значення, де відбуваються постійні соціальні взаємодії та утворюються расові, класові, сексуальні, гендерні ідентичності.

У сучасній науці (психологія, соціологія, культурологія) прийнято вживати термін «візуальні репрезентації», який означає представлення візуальними засобами ідеї чи образу, які несуть смислове навантаження й тісно пов'язані з соціокультурними уявленнями, цінностями, практиками та ідеологічними контекстами певного суспільства.

Візуальні репрезентації гендеру виявляються у візуальному відтворенні образів і взаємодій між жінками і чоловіками, які сформовані певним соціумом, залежать від особливостей тої чи іншої культури, а також зумовлені ві-

ковими, соціально-економічними, етнічними та іншими чинниками.

Ознака ґендерних репрезентацій у медіа (за твердженням феміністки й кінокритика Лісбет Ван Зунен) виявляється у кількості та особливостях «подачі» чоловіка і жінки в тому чи іншому контексті: надмірно репрезентований – недостатньо репрезентована, контекст роботи – сімейний контекст, престижні види діяльності – низькостатусна робота, незалежність – підпорядкованість, активність – пасивність, тощо.

На фото: Бюлетень Бундестагу, де зображено шість осіб-експертів, із яких – троє жінок і троє чоловіків.

Чи часто у наших медіа експертну думку формують і жінки, і чоловіки? Зазвичай ми спостерігаємо, як на «серйозні» теми фінансів, політики або економіки дають свою експертну думку чоловіки, а на тему модного одягу, побутової техніки, приготування їжі – жінки. Цим самим медіа закріплює в суспільстві стереотип щодо фаховості й експертної ролі чоловіків і жінок. Водночас фаховість абсолютно не залежить від статевих ознак.

Громадянське суспільство

Під час відеоконференції в Інституті світової політики посол США з глобальних жіночих питань Мелан Вервієр, зокрема, зазначила: «Коли ми говоримо про рівність чоловіків та жінок, то йдеться про владу, про перебирання владних повноважень. Водночас, ми наголошуємо: важливо, щоб було прагнення з боку жіноцтва брати участь у вирішенні важливих проблем у суспільному житті кожної країни.

Мені здається, що сьогодні маємо нагоду суттєво поліпшити стан справ в Україні в цьому питанні. Починається нова доба з новою стратегією, новим стилем керування, потрібно адаптуватися до цих нових реалій. (...) Я хотіла б сказати насамперед, що гендерна рівність – це надзвичайно важлива ділянка. Йдеться не про те, що жінки кращі за чоловіків, а про визнання потреби в рівній участі чоловіків і жінок в усіх громадських справах. Чоловіки й жінки мають разом реалізовувати власний потенціал, спираючись на свій досвід, закладати підвалини майбутнього. Бракові такої рівноваги, такої спільної участі колись не надавали належного значення. Так було і в нашій країні. У США жінки поступово входили до політичного, законодавчого життя. Лише сьогодні ми наблизилися до справдження наших надій. Роль жінок в управлінні стає вагомішою, вони мають брати участь у вирішенні проблем на будь-якому рівні: національному, штатів, місцевому. Мають долучатися до вирішення проблем, які непокоять кожного. Згідно з результатами досліджень Світового Банку, що більшу участь жінки беруть у суспільно-політичному житті, то менше корупції. Жінок треба висувати на вищі посади. Не можна сказати що є безпосередній вплив, що жінки не можуть бути корумпованим.

Але це факт: що більше жінок на вищих щаблях влади, то менше в суспільстві корупції (...) Там, де дві-три жінки засідають у раді директорів, процес ухвалення рішення значно жвавіший, мудріший, ефективніший. Ми бачимо кореляцію між якістю представництва жінок та інтересами компаній, тобто, це спрацьовує в приватному секторі. Там це точно не є ідеологічно зумовленим. Є, загалом, багато досліджень, які доводять, що достатнє представництво жінок у приватному та державному секторах гарантує кращі управлінські результати. Ми можемо сказати, що як тіло має дві половини, так і суспільство спирається на обидві свої половини... Ми не можемо бути повноцінними як суспільство, якщо тільки половина нашого соціального організму бере участь в ухваленні рішень. Разом жіноцтво і чоловіцтво можуть створити набагато привабливішу версію політики і економіки та забезпечити загальне благо. (...) Талант дається людині незалежно від її приналежності до статі, і я думаю, що українським жінкам якраз бракує змоги виявити свій талант і прочинити двері для свого хисту, для наснаги. (...) Жінки можуть працювати в громадянському суспільстві, домагатися змін, до них можуть приєднуватися свідомі, працьовиті чоловіки. Саме разом вони спроможні багато що змінити». (<http://iwp.org.ua/ukr/public/551.html>)

Гендер, гендерні відносини

Гендер – це термін, який прийшов в українську мову з англійської («gender») й означає соціальну стать людини на відміну від статі біологічної («sex»), соціальну роль, соціальні можливості жінки й чоловіка в суспільстві – в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сімейні ролі й репродуктивну поведінку, тощо.

Багато вітчизняних дослідників відзначали калькованість зарубіжного терміну «гендер», однак відкритість наукового товариства у світовий процес призвів до широкого застосування цього терміну у науковому обігу.

На відміну від поняття статі, гендер стосується не суто фізіологічних властивостей, за якими різняться чоловіки та жінки, а соціально сформованих рис, притаманних «жіночості» (femininity) та «мужності» (masculinity). Гендер – це соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, розподілі сімейних ролей та репродуктивній поведінці.

Стать	Гендер
стосується біологічних відмінностей між жінками та чоловіками	стосується соціальних відмінностей між жінками та чоловіками
означає ті анатомо-біологічні особливості людей (первинні статеві ознаки), на основі яких вони визначаються як чоловіки або жінки	відмінності виявляються у різних ролях, якостях та поведінці жінок і чоловіків у суспільстві

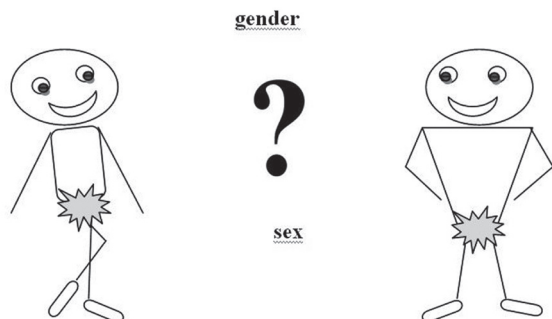
відмінності не залежать від класу, релігії, етнічного походження чи каст	відмінності залежать від раси, класу, релігії, етнічного походження, каст, віку
відмінності не змінюються в часі: жінки у період статевої зрілості – народжують, годують груддю, мають менструальний цикл, продукують яйцеклітини; чоловіки у період статевої зрілості – продукують сперматозоїди	відмінності змінюються залежно від ситуації. Тобто, одна й та сама особа може по-різному поводити себе у різних контекстах (наприклад, в сім'ї та на роботі)
ролі мають універсальний характер	ролі змінюються у часі і не мають універсального характеру, а можуть змінюватися залежно від соціальних потреб жінок і чоловіків

Йдеться про стать, коли кажемо, що...	Йдеться про ґендер, коли кажемо, що...
... жінки виношують дітей, чоловіки – ні ... жінки можуть годувати немовля груддю а чоловіки – лише з пляшечки ...хлоп'ячі голоси ламаються при досягненні зрілості, а дівчачі – ні	...у Верховній Раді України жінок – 10% .. 2/3 усієї роботи у світі виконують жінки. За це вони отримують лише 5% світових прибутків ..більшість будівельників в Україні – чоловіки

Ґендер відрізняється від статі – він не є біологічно детермінованим. Він змінюється залежно від часу, культури, економічного, соціального та політичного контексту. Ґен-

дер – це набір соціальних ролей, це костюм, маска, в яких чоловік і жінка виконують свої соціальні ролі.

На врахуванні гендерних відмінностей реалізації чоловіків і жінок у суспільному житті ґрунтується гендерна теорія. Саме гендерний підхід став основним інструментом гендерної теорії.

Гендерні дослідження з'явились у 70-х роках ХХ ст., коли американський вчений-психоаналітик Роберт Столлер ввів у науковий обіг термін «гендер» у значенні «соціальна стать» (у 1968 р. у праці «Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночості»). У 1972 р. вийшла книга американської вченої-соціолога Енн Оуклі «Sex, Gender and Society» («Стать, соціальна стать і суспільство»), де сутність гендеру подано як соціальну категорію для того, щоб продемонструвати різницю між біологічною статтю людини (статтю як природженою даністю, незмінною) і сукупністю соціально обумовлених особливостей статусу та поведінки жінок та чоловіків, які сформовані під впливом суспільства і можуть бути змінені.

Досить довго у суспільній науковій думці існував міф про природне призначення жінок і чоловіків. Дослідження вченої-антрополога та психолога Маргарет Мід «Стать і темперамент» (1935 р.) розбило вщент уявлення щодо тих суджень, що чоловіки і жінки самою природою створені для певних ролей. Вона, починаючи дослідження, сама була переконана в тому, що роль чоловіка – заробляти гроші і годувати сім'ю, а жінка повинна створювати домашній затишок. Такий роз-

поділ ролей, вважала Мід, – наслідок вродженої різниці між чоловіками та жінками. Отримані в Новій Гвінеї дані були зовсім іншими. Так, якщо в племені «арапеші» і чоловіки, і жінки головною метою життя вважають виховання майбутнього покоління, розділяючи порівну батьківські обов'язки, то в племені «тчамбулі» – інакше: жінки тут управляють суспільством, ловлять рибу, займаються ткацтвом, торгують, а чоловіки віддають час мистецтву, влаштовують свята, прикрашають власну персону. Маргарет Мід зробила висновок, що статеві відмінності використовуються суспільством як основа для диференціації суспільства, але сутність цих ролей не є біологічно обумовленою, вони склалися внаслідок культурних і соціальних відмінностей.

Цікавий концепт американського соціолога Майкла Кімела, автора книги «Гендероване суспільство», у якій показано гендер як соціальний конструкт. На думку вченого, у системі гендерних характеристик особистості однаково важливі й значущі три чинники (див. Рис.1):

- ідентичність (identity) – соціальне самовизначення особистості, її самореалізація;
- інтеракції (interaction) – стосунки та взаємодія особистості з оточенням;
- інституції (institutions) – державні інститути влади, політичні, економічні, соціальні та інші структури суспільства.

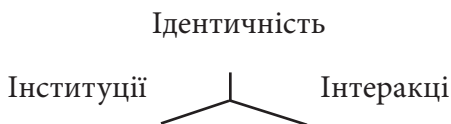

Рис.1. Схема Майкла Кімела

Гендероване суспільство – це обґрунтована констатація стану гендерних відносин на сьогодні. Кожне суспільство має свою особливу гендерованість. Гендерні відносини відбиваються у владних відносинах й визначають можливості жінок і чоловіків.

Гендерні відносини

Гендерні відносини – це соціально сконструйовані відносини між жінками і чоловіками, які мають яскраво виражений владний характер.

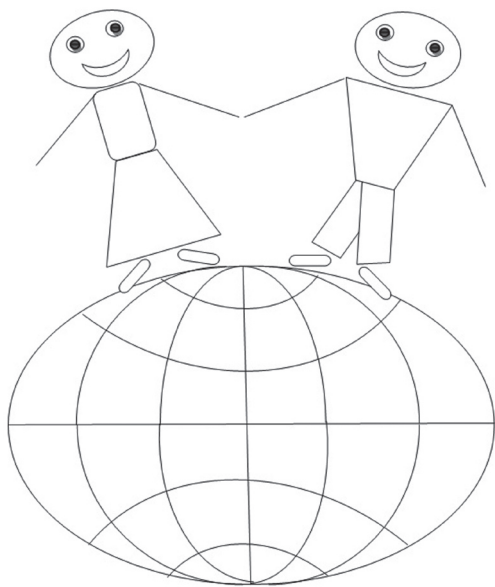
Процес гармонізації гендерних відносин є складовою частиною загальнодемократичного процесу. Не можна розраховувати на те, що демократизація сама собою автоматично призведе до вирішення гендерних проблем – світова практика показує, що для цього потрібні окремі зусилля.

Гендерні відносини формуються, підтримуються, регулюються, відтворюються та набувають легітимності у міжособистісній взаємодії та в рамках таких соціальних інститутів як сім'я, освіта, держава, церква, армія, громадський сектор, засоби масової інформації та ін. Гендерні взаємодії зумовлені історичним контекстом, соціально-економічною та політичною ситуацією в країні, рівнем свідомості, освіти й культури особистості, типом сім'ї та сімейним станом, етнічними традиціями, віком, станом здоров'я, трудовою діяльністю, матеріальним становищем, соціальним середовищем, тощо.

На думку доктора психологічних наук Тетяни Бендас, гендерні відносини вибудовуються на домінуванні й підпорядкуванні, паритеті та нерівності, внутрішньогруповому фаворитизмі і міжгруповій дискримінації, що часто створює нерівність соціальних можливостей чоловіків і жінок, владну асиметрію, яка підкреслюється різницею у моделях спілкування, соціокультурних уявленнях і практиках на різних рівнях суспільства.

Залежно від розподілу влади визначаються патріархатні (домінування чоловіка, батька в структурі гендерних відносин), матріархатні (домінування жінки, матері в структурі

гендерних відносин) та егалітарні (рівний розподіл влади між партнерами) гендерні відносини. Щодо перспективи розвитку гендерних взаємодій, то в сучасному суспільстві дедалі більшої актуальності набувають егалітарні гендерні відносин, в основі яких – паритетність (ідея рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життєдіяльності соціуму), принципи взаємопідтримки та взаємодопомоги.

Дискримінація гендерна

Дискримінація гендерна – це порушення прав людини за статевою ознакою, це дії, спрямовані на звуження у правах і свободах, обмеження в можливостях однієї зі статей.

Гендерна дискримінація:

- порушує принцип рівноправності і поваги людської гідності;
- перешкоджає рівній участі жінок і чоловіків у державній, економічній, політичній та приватній сферах діяльності;
- заважає повному розкриттю творчих, професійних, інтелектуальних можливостей чоловіків і жінок;
- не реалізується право людини на вільний вибір: ким бути, як будувати своє життя, що в ньому вважати найголовнішим.

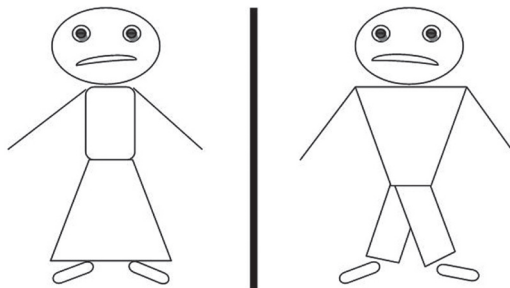
Позитивні зміни у житті як жінок, так і чоловіків неможливі без досягнення гендерної рівності, коли відбудеться зміна уявлень суспільства про особливості, можливості й ролі чоловіків і жінок.

Гендерна дискримінація існує у відкритій (офіційне обмеження у правах чи можливостях однієї зі статей) та прихованій (обмеження прав чи можливостей однієї зі статей зумовлені статевою належністю, але офіційний привід пояснює інші причини) формах.

У міжнародному праві закріплене поняття «дискримінація щодо жінок» (за Конвенцією Генеральної Асамблеї ООН, прийнятої 18 грудня 1979 р. і підписаною майже 100 країнами), що означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення або зводить нанівець визнання, користування або здійснення

жінками, незалежно від їхнього сімейного стану та на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини й основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Гендерна політика стосується обох статей. Є норми, дискримінаційні і щодо жінок, і щодо чоловіків. Міністерство юстиції України вважає дискримінаційними положення Кодексу законів про працю, які не надають чоловікам однакові можливості з жінками поєднувати виконання сімейних обов'язків із трудовою діяльністю. Зокрема, рекомендуються поширити на чоловіків, які мають дітей, положення Кодексу в частині встановлення для жінок, котрі мають дітей, гарантій щодо скорочення тривалості робочого часу, застосування більш гнучкого графіка роботи, відпусток. Для цього пропонують внести відповідні зміни, що сприятимуть формуванню не лише відповідального материнства, але й батьківства.

Експертиза гендерна

Гендерно-правова експертиза – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Гендерно-правова експертиза стала можлива через норму в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV, який набув чинності з 1 січня 2006 р. Стаття 4 цього Закону передбачає обов'язкове проведення гендерно-правової експертизи чинного законодавства та проектів нормативно-правових актів. Постановою Кабінету Міністрів України №504 від 12 квітня 2006 р. «Про проведення гендерно-правової експертизи» встановлено, що така експертиза проводиться як складова частина правової. Таким чином, юридична конструкція гендерно-правової експертизи в Україні є, хоча й потребує вдосконалення.

Міністерство юстиції України протягом 2007–2008 рр. провело гендерно-правову експертизу 14 чинних нормативно-правових актів. Як з'ясувалося, половина з них містить дискримінаційні положення, окрім того, одна четверта всіх законодавчих актів – дискримінаційні положення щодо чоловіків. Наприклад, Стаття 22 Закону України «Про соціальний захист населення хворих на ВІЛ/СНІД» містить пряму дискримінаційну норму, що батьки (чоловіки), які мають двох дітей віком до 16 років, хворих на ВІЛ/СНІД, не мають права у зручний для них час отримати щорічну відпустку. Не йдеться про додаткову відпустку – оплачувану чи неоплачувану, – таке право надається чинним законом тільки матері, і батько має право отримати цю відпустку тільки в

разі, якщо матері нема. У Міністерстві юстиції зробили висновок про необхідність суттєвого доопрацювання цього закону. Розроблений законопроект № 3066, зареєстрований у Верховній Раді У Комітеті з питань охорони здоров'я 18 листопада 2009 р. У 2009 р. була проведена гендерно-правова експертиза Сімейного кодексу, а в 2010 р. – Кодексу законів про працю. Протягом 2013 здійснюється громадсько-правова експертиза законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про культуру». Крім того, у сфері охорони здоров'я будуть проаналізовані базові закони «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ». У сфері оплати праці та пенсійного забезпечення піддані громадсько-правовій експертизі базові закони «Про оплату праці» та «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною».

Таким чином, процес адаптації законодавства розпочався, хоча він потребує від держави наявності певних ресурсів – людських, матеріальних, часових тощо. За оцінками Міністерства юстиції України, у результаті проведення гендерно-правових експертиз законодавства та проектів нормативно-правових актів виявлено, що існуючі нормативно-правові акти є недосконалими й містять загрози виникненню дискримінаційних ситуацій. Загалом українське законодавство можна охарактеризувати як гендерно-нейтральне, але такий підхід не забезпечує розвитку гендерної рівності.

«Жіночі» проблеми

В українському суспільстві гендерну проблематику прийнято асоціювати із «жіночими» проблемами. І хоча таке уявлення досить хибне (див. п. «Чоловічі» проблеми»), все ж дискримінація жінок за ознакою статі очевидна і досить промовиста. Наведемо кілька фактів:

- дві третини всієї роботи у світі виконують жінки; за це вони отримують лише 5% світових прибутків;
- жінок на керівних посадах усіх рівнів – менше 30%;
- за умови наявності однакової кваліфікації з чоловіком, саме жінку, зазвичай, не наймають на роботу;
- державна служба в Україні має жіноче обличчя.

За даними Державної служби статистики в Україні станом на 1 січня 2013 року в Україні нараховується 274 тисячі 739 державних службовців, з них жінок – 210 тисяч 888 осіб, або 76,8%. Посадових осіб місцевого самоврядування нараховується 98 тисяч 117 осіб, в тому числі жінок – 74 тисячі 877 осіб або 76,3%. Співвідношення державних службовців керівників за категоріями посад демонструє протилежну тенденцію представництва жінок і чоловіків: 86,5% чоловіків і лише 13,5% жінок обіймають посади I категорії; 67,5% чоловіків і 32,5% жінок – посади II категорії; лише на посадах III та IV категорії простежується тенденція до збільшення кількості жінок;

- протягом 2012 року на обліку в державній службі зайнятості перебувало 1826,1 тис. громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, серед них чоловіки становили 886,1 тис. осіб (48,5%), жінки – 940,0 тис. осіб (51,5%);

- середня заробітна плата жінок у Волинській області 2012 року становила 86% від заробітної плати чоловіків (2176 грн. у жінок, 2543 грн. у чоловіків);

– жінки працюють фактично на 4-6 годин більше від чоловіків: праця у домашньому господарстві не враховується як продуктивна; витрата великої кількості часу на домашнє домогосподарство (15 місяців життя витрачається на миття посуду, 5 років – на приготування їжі);

– жінки обмежені у сферах зайнятості. При тому, що серед усіх працюючих з вищою освітою жінки складають 56%, їхнє кар'єрне і професійне просування обмежене, так само як і участь у прийнятті державних політичних рішень. Серед звільнених працівників кількість жінок майже удвічі переважає кількість чоловіків. Більша кількість жінок ніж чоловіків працює неповний робочий день або задіяна в сферах неповної зайнятості;

– обмежений доступ до влади і власності (зокрема – землі, кредитів);

– супутником жіночої нерівності є злидні та бідність. Багатодітна сім'я в Україні ототожнюється з бідністю і, навіть, злиденністю. Жінки стають предметом товару і жертвами торгівлі людьми;

– у результаті пенсійної реформи жінка через 20-40 років отримуватиме пенсію, що дорівнюватиме лише 40-50% від чоловічої;

– кожна третя дитина в Україні виховується самотньою матір'ю;

– простежується зниження дітородної функції;

– зростає жіноча проституція;

– зростає кількість жіночих захворювань.

Усі зазначені проблеми тою чи іншою мірою пов'язані зі ставленням до жінки як до «другого сорту». Адже, навіть опиняючись у складних життєвих обставинах поза власною волею (і відповідальність часто – на державі), жінка може бути піддана осуду. Суспільству, в якому століттями закладалися і закріплювалися стереотипи, простіше звинуватити в негараздах жертву цих негараздів, аніж відшукати причину і спробувати її усунути.

Законодавство

В Україні гендерна рівність є нормою права. Права людини, в тому числі і як жінки і чоловіка, закріплені, насамперед Конституцією України, у Статті 24 якої зазначено:

«Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям».

Закон України № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», прийнятий 8 вересня 2005 року, вступив у юридичну дію з 1 січня 2006 р. Метою цього закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією та законами України.

**Витяг із Закону України 2866-IV
«Про забезпечення рівних прав та можливостей
жінок і чоловіків»**

**Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ
Стаття 1. Визначення термінів**

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- **рівні права жінок і чоловіків** – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі;

- **рівні можливості жінок і чоловіків** – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків;

- **дискримінація за ознакою статі** – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків;

- **позитивні дії** – спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України;

- **сексуальні домагання** – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що припиняють чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування;

- **гендерна рівність** – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

На розвиток вітчизняного законодавства впливають міжнародні документи, зокрема – «**Загальна декларація прав людини**», прийнята і проголошена резолюцією 217 А (ІІІ)

Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, й **«Міжнародні пакти про права людини»**, ратифіковані Україною 19 жовтня 1973 р. та ін.

У **Декларації**, зокрема, сказано:

«Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища».

Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1978 р., що є міжнародно-правовим підґрунтям забезпечення рівності жінок та чоловіків.

Таким чином, актуальним на сьогодні є не лише питання про створення законодавчого підґрунтя для дотримання рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, а політична воля виконання державою та її інституціями законодавства і міжнародних зобов'язань.

Зайнятість ґендерна

Зайнятість ґендерна – це розподіл оплачуваної й неоплачуваної роботи між чоловіками та жінками в суспільстві, сім'ї та особистому житті.

Зайнятість жінок і чоловіків можна об'єднати у три основні категорії:

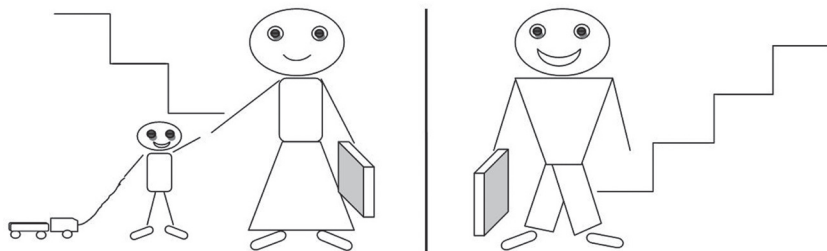
1) **продуктивна праця** – включає виробництво товарів і послуг для споживання та торгівлі (фермерство, рибальство, зайнятість та самозайнятість). Коли людину питають про те, що вона робить, вона, як правило, розповідає про продуктивну діяльність, особливо, якщо робота оплачується або приносить прибуток. Продуктивна праця переважно соціально захищена: людина отримує відпустку, лікарняні, пенсію, забезпечується низкою пільг (санаторно-курортне лікування, безкоштовний проїзд у громадському транспорті) та ін. У продуктивній праці задіяні як жінки, так і чоловіки, проте їхні функції та обов'язки є різними залежно від ґендерного розподілу роботи. У сфері продуктивної, публічної праці історично закріплювався чоловічий статус, якому відповідала престижна високооплачувана робота, що мала суспільно значущу цінність. Продуктивна праця жінок часто менш помітна і менш цінується ніж чоловіча;

2) **репродуктивна праця** – спрямована на відновлення ресурсів людини і включає в себе ведення домашнього господарства та піклування про його членів, у тому числі виношування та догляд за дітьми, приготування їжі, забезпечення водою та дровами, придбання товарів і послуг, хатню роботу (прибирання, прання, прасування) та турботу про здоров'я сім'ї. Репродуктивна діяльність є надзвичайно важливою для життя людини, проте дуже рідко сприймається як «справжня робота». У репродуктивній праці заді-

яні переважно жінки, на неї вони витрачають більше часу, ніж чоловіки. В середньому, залежно від типу домашнього господарства та розміру сім'ї, жінки витрачають приблизно 4-6 годин на репродуктивну працю. За даними українських економістів станом на 2007 р., якщо б цю роботу виконували запрошені фахівці, то її місячна вартість становила б близько 13 000 грн. (сьогодні, з огляду на інфляцію, вона має зовсім іншу ціну);

3) **суспільна праця** – включає колективну організацію соціальних заходів та послуг: церемоній і святкувань, заходів, що мають важливе значення для громади, участь у роботі груп та організацій, політичну діяльність на місцевому рівні. Цей тип діяльності рідко розглядається у контексті економічного аналізу життя громади. Вона передбачає добровільне приділення значних обсягів часу і є важливою для соціального, духовного та культурного розвитку громад. Тут також домінує гендерний розподіл праці.

В українському суспільстві досі існують стереотипні уявлення щодо чоловічих відпусток: лише близько півтора відсотка чоловіків беруть таку відпустку для догляду за дитиною. На жаль, в Україні розподіл усіх трьох видів зайнятості між чоловіками та жінками є нерівномірним і залежить від їхнього віку, місця проживання, соціального статусу, тощо. Роль жінки найчастіше охоплює всі три категорії, а отже – розглядається як потрійна роль жінки. Чоловіки переважно займаються продуктивною працею.

Індикатори гендерні

Як уже було зазначено раніше, будь-яка суспільна подія чи явище мають гендерну складову, тобто трактувати їх можна з точки зору прямої чи опосередкованої участі в них жінок і чоловіків.

Більше того, навіть інформація, яку продукують масмедіа, – не безстатеве, безособистістне поле діяльності: досить часто (залежно від контексту і теми журналістського матеріалу) у змісті публікації можна виявити гендерну складову, а отже – і з'ясувати, наскільки гендерно чутливою вона є.

Гендерна чутливість – це розуміння і прийняття до уваги соціально обумовлених факторів, що лежать в основі дискримінації за ознакою статі, акцентування на відображення внеску жінок і чоловіків у суспільне благо.

Індикатори – показники, що вказують на прогрес або його відсутність у досягненні поставлених цілей, стан явища, яке підлягає вивченню, засіб вивчення, що змінилося порівняно з тим, що було заплановано (в кількісному, якісному і часовому проміжках).

Індикатори гендерні – кількісні та якісні виміри змін, процесів і розвитку в суспільстві, що стосуються його гендерної характеристики. Вони розкривають гендерну ситуацію в соціумі, результативність і ефективність діяльності держави, партійних та інших організацій в напрямку гендерних перетворень. Гендерні індикатори дозволяють побачити необхідність напрямів і необхідних дій щодо гендерних змін, вони свідчать про розвиток гендерної демократії та гендерної культури жінок і чоловіків, соціальних спільнот і рівень розвитку сфер, у яких вони функціонують.

Одним із таких індикаторів є **Гендерний Індекс Людського Розвитку** як показник виміру досягнутого в країні

загального рівня розвитку людського потенціалу, що визначає нерівність у становищі жінок і чоловіків у таких аспектах: довголіття, здоров'я, рівень освіти та гідний рівень життя (валовий національний продукт на душу населення).

Схожим інструментом є **Індекс Розвитку Людського Потенціалу** (ІРЛП), за допомогою якого, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., світова спільнота вимірює життєвий рівень своєї країни. До проблемних питань Індексу належать середня тривалість життя, доступ до освіти, дохід (розподіл валового національного продукту на душу населення), які цікаво розглянути з точки зору їх впливу на жінок і чоловіків.

Якщо говорити про ситуацію в Україні, то маємо розрив у тривалості життя жінок і чоловіків при біологічній різниці 5 років. Чисельність населення України на 1 січня 2013 р. становила 45372,7 тис. осіб. Із них 31123,0 тис. осіб (68,6%) – жителі міських територій і 14249,7 тис. осіб (31,4%) – жителі сільської місцевості. У структурі населення України 53,8% (24410,0 тис. осіб) складають жінки і 46,2% (20962,7 тис. осіб) – чоловіки. Зі зростанням питомої ваги чисельності чоловіків у структурі населення продовжуються позитивні зрушення (які спостерігаються з 2009 р.) у співвідношенні статей. На кінець 2012 р. на 1000 чоловіків припадало 1164 жінки, тоді як на початок року – 1167 жінок (на початок 2009 року – 1170 жінок). Однак зміни у статевій структурі населення міських та сільських жителів мають неоднаковий характер: у міських поселеннях із 2009 р. співвідношення майже не змінюється і коливається в межах 1183–1184 особи, а в сільському населенні на початок 2009 р. на 1000 чоловіків припадала 1141 жінка, а на початок 2013 р. – 1126 жінок.

Щороку народжується хлопчиків більше, ніж дівчаток. Так, у 2012 р. від загальної кількості народжених хлопчиків народилось 51,6%, а дівчаток – 48,4%, або ж на 100 дівчаток припадало 107 хлопчиків. Однак уже смертність дітей віком до 1 року має статеві відмінності: у 2012 р. на 1000 новонароджених відповідної статі померло 9,3 хлопчиків та 7,5 дівчаток. Із віком різниця в рівнях смертності зростає. Так, уже починаючи з віку 20-24 роки, смертність чоловіків переви-

щує «жіночий» показник утричі. Індикатором суттєвої статеві диспропорції структури населення є гендерна різниця показників середньої очікуваної тривалості життя при народженні: у 2012 р. середня очікувана тривалість життя при народженні для чоловіків становила 66,11 року, для жінок – 76,02 року. Тобто різниця середньої очікуваної тривалості життя при народженні між чоловіками та жінками становила 9,91 рік, тоді як, наприклад, у Швеції та Нідерландах – 4 роки, у Німеччині – 5 років.

Середній вік населення країни на початок 2013 р. становив 40,5 років, чоловіків – 37,7 років, жінок – 42,9 років. Середній вік міських жителів 40,4 років (чоловіків – 37,7 років, жінок – 42,6 років), а сільських жителів – 40,7 років (чоловіків – 37,7 років, жінок – 43,5 років).

Розрив у доходах жінок і чоловіків у різних галузях виробництва є суттєвим. За даними Держстату у 2012 р. розмір середньомісячної заробітної плати жінок становив 2660 гривень, а чоловіків – понад 3400 грн. У деяких галузях різниця в оплаті праці вдвічі більша. Наприклад, середня місячна зарплата жінок, зайнятих у сфері діяльності пошти та зв'язку, близько 2300 грн, чоловіків у цій сфері – 3900 грн. Середній розмір пенсії жінок – 1306,62 грн (лише 71,5 % від пенсії чоловіків – 1826,57 грн).

Ситуація з рівнем освіти виглядає набагато краще: доступ до освіти хлопців і дівчат майже однаковий. За винятком вищих навчальних закладів органів внутрішніх справ: протягом 2011 р. вони проводили експеримент щодо військової служби, яку кожен студент мав пройти на другому курсі навчання. Та Законом «Про строкову військову службу» в армію призиваються лише юнаки. Тому якщо у 2010-2011 навчальному році дівчата складали близько 20% від усіх абітурієнтів вузів МВС, то в 2011 р. – тільки 3,5%. Проте у контрактній армії нараховується понад 30% жінок.

За міжнародним індексом гендерного розриву, який характеризує нерівні можливості реалізації жінок і чоловіків у різних суспільних сферах, у 2012 р. серед 135 країн світу Україна посіла лише 64 місце. Але у 2007 р. українська дер-

жава була на 57 місці, а в 2005 – на 45. Це свідчить про чітку тенденцію зниження прогресу нашої країни: хтось недоотримав в освіті, хтось – у зарплаті, а хтось не дожив віку. А отже, ці проблеми більшою чи меншою мірою торкаються як кожної людини, так і суспільства загалом.

За критеріями досліджуваного індексу нашої країни найкращий стан справ з освітою та грамотністю – 0.860 (29 місце у світі), помітно гірші зі здоров'ям та довголіттям – 0.760, а найгірший стан – із рівнем життя (економічним розвитком) – 0.615. Однак українські показники Індексу розвитку людського потенціалу найгірші у Європі. Єдиний виняток – це Молдова, яка займає 111 позицію. Гендерна рівність є рушієм розвитку і це всюди в світі підтверджується.

Гендерні індикатори також можна умовно класифікувати і за тематикою:

1) охорона здоров'я:

- рівень заворювань, у тому числі жінок/чоловіків;
- рівень підвищення тривалості життя жінок і чоловіків;
- індекс здоров'я жінок і чоловіків;
- рівень поширення ВІЛ-СНІД серед вагітних жінок;
- кількість абортів;
- кількість сімейних пар, які практикують спільні пологи;
- рівень використання контрацептивів;
- рівень поширення хвороб, які передаються статевим шляхом;
- рівень онкологічних захворювань, у тому числі жінок/чоловіків;

– кількість медичних працівників, у тому числі жінок/чоловіків, кількість гінекологів, андрологів, співвідношення жінок/чоловіків на керівних посадах та ін.;

2) освіта:

- кількість навчальних програм, курсів із гендерної освіти населення;
- співвідношення жінок/чоловіків на керівних посадах;
- кількість школярів, студентів, професорсько-викладацького складу, у тому числі жінок/чоловіків;

3) соціальний захист:

- соціальні виплати, пенсії, допомога, у тому числі у жінок/чоловіків;

- кількість працівників, у тому числі жінок/чоловіків

- співвідношення жінок/чоловіків на керівних посадах;

4) громадянське суспільство:

- жінки/чоловіки як керівники ГО;

- жінки/чоловіки як активісти ГО;

- заходи, проекти на ґендерну тематику, захист прав людини;

- наявність/відсутність ґендерного плану дій;

5) політика/влада:

- ґендерне співвідношення серед народних депутатів України (кількість жінок і чоловіків);

- ґендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади;

- ґендерне співвідношення серед депутатів обласних органів влади;

- ґендерне співвідношення серед депутатів районних органів влади;

- ґендерне співвідношення серед депутатів міських органів влади;

- ґендерне співвідношення серед депутатів селищних органів влади;

- ґендерне співвідношення серед депутатів сільських органів влади;

- ґендерне співвідношення у складі членів Кабінету Міністрів України;

- ґендерне співвідношення серед вищих державних службовців (I і II посадових категорій);

- співвідношення середньої зарплатні жінок і чоловіків;

6) економіка:

- відсоток жінок/чоловіків у формуванні ВВП;

- частка і кількість жінок на робочих місцях, у різних галузях економіки;

- співвідношення заробітної плати жінок/чоловіків;

- кількість створених робочих місць, у тому числі жінок/чоловіків;

- кількість кредитів, у тому числі жінок/чоловіків;
- кількість підприємств, власниками яких є жінки;
- кількість економічно активного населення, у тому числі жінок/чоловіків;
- бідність, у тому числі жінок/чоловіків;
- рівень безробіття, у тому числі жінок/чоловіків;

6) насильство:

- кількість постраждалих від насильства, у тому числі жінок/чоловіків;
- кількість звернень від осіб, які постраждали;
- публічність статистики щодо насильства;
- кількість соціальних послуг, які допомагають постраждалим від насильства;
- кількість інформаційних роликів, теле-, радіопрограм, передач, інтернет-публікацій, присвячених темі насильства;

7) мас-медіа:

- співвідношення жінок/чоловіків на керівних посадах;
- кількість працівників, у тому числі жінок/чоловіків;
- кількість інформаційних матеріалів (теле-, радіопрограм, передач, роликів, публікацій, інтернет-матеріалів) на тему прав жінок і чоловіків у суспільстві;
- наявність спеціальних програм у мас-медіа, спрямованих на реалізацію державної гендерної політики.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2013 р. № 717 було прийнято **Державну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 р.** Її мета – впровадження гендерних підходів в усі сфери життєдіяльності суспільства, тому сподіваємось на поступ у вирішенні гендерних проблем за індикаторами гендерної чутливості.

Культура гендерна

Культура гендерна – це система уявлень, цінностей, знань, норм, інтересів і потреб, які формують соціокультурні аспекти статі, встановлюють статуси жінок і чоловіків, визначають їхні ролі, взаємовідносини й моделі поведінки у різних сферах життя та впливають на форми й результати творчої діяльності статей, визначаючи їхнє місце у загальній картині світу. Гендерна культура відтворює, закріплює і формує відмінності між статями, регулює взаємини жінок і чоловіків в особистому, родинному й соціальному житті. Зміст гендерної культури як соціального явища розкривається у забезпеченні умов для всебічного розвитку особистості, гармонійної соціалізації, самореалізації, гуманізації людини й суспільства.

Білоруська дослідниця Світлана Матюшкова класифікує гендерну культуру за такими ознаками: 1) психологічними проявами – фемінна, маскулінна, андрогінна; 2) формою прояву – жіноча, чоловіча, безстатева тощо; 3) владними відносинами – матріархатна, патріархатна, біархатна (егалітарна, партнерська), тощо.

Дослідники культури українського суспільства розходяться в думках, який тип гендерних взаємодій та гендерної культури був домінуючим: одні стверджують, що українська культура є глибоко матріархатною, інші схиляються до думки про її винятково патріархатний характер, треті стверджують, що українські жінки й чоловіки завжди були рівними у своїх правах, на відміну від інших культур, де ознаки патріархатної культури виражені більш помітно.

Важко відповісти однозначно про домінуючий вид гендерної культури українців. З одного боку, українська спільнота відкрита до ідей демократії, рівності, толерант-

ності, справедливості. З другого – сучасний соціально-політичний, економічний і культурно-інформаційний простір насичений проявами шовінізму, расизму, ксенофобії, гомофобії, ейджизму, дискримінації за ознакою статі, що виражається у низці політичних гасел, стереотипних образах, символах, сексистських текстах і контекстах у ЗМІ, виступах посадовців, які принижують, зневажають і знеособлюють як жінок, так і чоловіків, обмежують їхні права, звужують можливості для адекватної ідентифікації, успішної соціалізації, гармонійного розвитку та повноцінної самореалізації особистості у соціумі. Зазначені прояви дозволяють говорити про низький рівень гендерної культури як на рівні окремої особистості, так і на рівні українського суспільства загалом.

Характерними ознаками низького рівня гендерної культури є відсутність гендерно-чутливого світогляду, паритетних цінностей, незнання і/чи невиконання нормативних документів із питань прав людини, зокрема гендерної рівності, офіційних зобов'язань української держави перед світовою та європейською демократичною спільнотою, нерозуміння і/чи небажанням упроваджувати ключові засади гендерної рівності, соціальної відповідальності та справедливості у різні сфери діяльності суспільства тощо.

Високий рівень гендерної культури характеризується наявністю:

- гендерно-чутливої самосвідомості;
- гендерно-орієнтованого світогляду;
- гендерних цінностей, в основі яких лежать рівні права та можливості жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності, рівні обов'язки та відповідальність у виконанні сімейних і професійних ролей, гендерна справедливість, тощо;
- гендерної компетентності, що включає в себе гендерні знання, гендерні уміння й навички, мотивацію до реалізації принципів гендерної рівності в особистому та професійному житті, гендерно-чутливі моделі поведінки та форми діяльності;
- здатності індивіда помічати факти дискримінації за

ознакою статі, протистояти їм та самим не створювати їх в особистому й професійному житті.

Для сталого розвитку сучасного українського соціуму актуальне питання формування егалітарної (рівноправної) гендерної культури, що є складним та комплексним процесом, для забезпечення дієвого результату якого потрібна система цілеспрямованих взаємопов'язаних заходів, напрямів і форм роботи, здатних реально змінити існуючу ситуацію у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Лідерство

Лідерство – це здатність людини впливати на діяльність групи, взаємодіяти з усіма її членами та вести її до досягнення мети. Лідерство передбачає розробку бачення, планування, прийняття рішень, мотивування, організацію, розвиток, наділення повноваженнями і спрямування діяльності людей на досягнення конкретних цілей.

Лідерство має багато спільного з керівництвом та управлінням, проте це не одне й те ж. Керівництво передбачає монополію на прийняття рішень і контроль за їх виконанням. Лідер не узурпує право приймати рішення, а, навпаки, запрошує до цього кожного співробітника, в результаті чого змінюється статус працівника. Якщо керівник протистоїть групі підлеглих, то лідер перетворює колектив у єдину команду. Управління має на увазі насамперед наявність чітко структурованих формальних відносин, через які воно реалізується, а роль керівника ніби визначена формальною структурою його функцій. Зазвичай, право на застосування санкцій є беззаперечним і т.д. Лідерство, навпаки, формується спонтанно, стихійно, на рівні напівусвідомлених психологічних переваг.

Вирішальними якостями та характеристиками особистості лідерки/лідера є рівень інтелекту, знання, позитивне сприйняття, сильний характер, рішучість, далекоглядність, надійність, чесність, порядність, послідовність, розважливність, здоровий глузд, енергійність, ініціативність, відповідальність, здатність до аналізу і прогнозування, а також соціальна й економічна освіченість, високий ступінь впевненості в собі, авторитетність у певному оточенні й можливість інтелектуального впливу на нього,

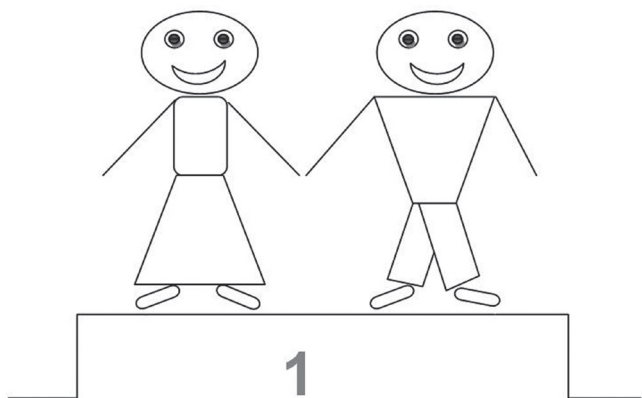
вміння працювати з людьми та приймати непрості рішення.

Завдання ефективного лідера/лідерки – забезпечувати двостороннє спілкування, чітко організовувати робочий процес, встановлювати однакові для всіх співробітників/співробітниць правила, створювати атмосферу справедливості й послідовності, довіряти членам і членкиням команди та вірити в них, заохочувати колег і колежанок морально й матеріально, вселяти в них надію та впевненість, передавати їм свій досвід, ставити перед ними високі цілі, емоційно підтримувати їх зусилля, бути щирими та доброзичливими. Також для лідера/лідерки дуже важливо вміти делегувати повноваження співробітницям/співробітникам, що дозволить забезпечити ефективність, синергію, командний дух, сприятиме довірі, взаємодії, зекономить час, тощо. А усвідомлення співробітниками організації того, що вони самі беруть участь у прийнятті рішень, сприяє сильній мотивації персоналу щодо якісного їх виконання, надає команді натхнення.

На сьогодні визначають багато різноманітних стилів лідерства – автократичне, бюрократичне, ділове, демократичне, орієнтоване на персонал/відносини, обслуговуюче, байдуже, проблемно-орієнтоване, харизматичне та інші. Проте експерти зазначають, що один із найефективніших стилів лідерства – це трансформаційний, тому що трансформаційні лідери надихають людей з оптимізмом дивитись у майбутнє, встановлюють цілі і мотивують їх до досягнення цих цілей, вони товариські зі своєю командою, що дозволяє забезпечити високу продуктивність праці і включення кожного члена команди у спільну діяльність.

Лідерство не має статі: кожна людина, яка володіє зазначеними вище якостями та характеристиками, здатна бути лідером чи лідеркою. Актуальним питанням для розвитку української держави постає феномен жіночого політичного лідерства. На думку сучасних аналітиків, саме солідарність жінок-політичних лідерок має принципово змінити систему прийняття суспільно важливих рішень і вплинути

на переорієнтацію політики держави на людиноцентричні цінності, створити умови для прогресу та розвитку кожної людини й соціуму загалом як на локальному, так і на загальнонаціональному рівнях.

Мейнстрімінг ґендерний

Увага Організації Об'єднаних Націй (ООН) від 70-х років XX ст. була прикута переважно до проблем і прав жінок, але з 90-х рр. міжнародні інституції основну увагу починають звертати на права й можливості жінок і чоловіків, оскільки ці дві основні соціальні групи мають свої певні специфічні проблеми й різні можливості.

Концепція ґендерного мейнстрімінгу (gender mainstreaming (mainstream (з англ.) – головний потік)) – це комплексний ґендерний підхід, що враховує різні інтереси й надає рівні можливості як жінкам, так і чоловікам. Цей підхід з'явився з метою усунути між жінками та чоловіками відмінності соціальної, економічної й політичної рівності як передумову розвитку, орієнтованого на людей. Цілеспрямоване впровадження ґендерних підходів означає обов'язкове врахування інтересів та досвіду як жінок, так і чоловіків під час розробки, моніторингу й оцінювання стратегічних заходів і програм у всіх політичних, економічних та соціальних сферах, щоб забезпечити отримання жінками й чоловіками однакової вигоди від реалізації цих заходів і програм та ліквідувати будь-яку нерівність і дискримінацію.

Із 1995 р. Програма «Звіт щодо розвитку людства» ПРООН запропонувала для вимірювання розвитку два індекси: ґендерний індекс розвитку (GDI) та індекс ґендерної довіри (GEM). *Ґендерний індекс розвитку* – це здобутки країни у сферах людського розвитку. Найважливішими показниками тут є прибутки, освіта, тривалість життя. Коли показники GDI ідуть на спад або є ріст диспропорції, то передбачається накладання штрафу на країну за наявність у ній ґендерної нерівності. *Індекс ступеня довіри* визначається за такими складниками: прибуток на душу населення та забез-

печення рівних можливостей споживання для жінок і чоловіків, сфера зайнятості та частка парламентських місць, які обіймають жінки й чоловіки.

Згідно зі Звітом із глобального гендерного розриву 2012 р. (Gender Gap Report), Україна за дотриманням політичних прав жінок посідає 119 місце серед 135 країн. За комплексним індексом Україна має 64 місце. За останні п'ять років рейтинг нашої країни щороку знижується на 8-10 пунктів.

У системі ООН гендерний мейнстрімінг був визначений та затверджений у 1997 р. Економічна та соціальна рада Генеральної асамблеї (ЕКОСОР) прийняла концепцію гендерного мейнстрімінгу (комплексний гендерний підхід) як методології, на основі якої вся система ООН буде домагатися покращення становища жінок та прагнути до досягнення гендерної рівності. «Мейнстрімінг гендерної перспективи – це процес оцінки наслідків будь-яких запланованих дій для жінок і чоловіків, включаючи законодавство, основні напрями політичного курсу і програм в усіх областях і на всіх рівнях. Він є стратегією для перетворення проблем і досвіду жінок, а також чоловіків у всеоб'ємному вимірі планування, виконання, моніторингу й оцінки стратегій і програм в усіх політичних, економічних і соціальних сферах для того, щоб жінки та чоловіки отримували рівну вигоду і щоб не була увіковічена нерівність. Кінцева ціль полягає в досягненні гендерної рівності» (Е .1997. L . О . Пункт 4. Прийнятий ЕКОСОР 17/7/97).

Комплексний гендерний підхід стосується всіх основних сфер і структур суспільства на національному рівні. Велике значення має те, яка організаційна структура кожної окремої країни, її державні органи влади, ступінь розвитку громадянського суспільства, тип політичної культури та рівень свідомості населення, тощо. Не менш важливий і рівень розвитку місцевого самоврядування.

Насильство ґендерне

Насильство – явище, притаманне людству із початків його існування. Історичні факти свідчать, що все в цьому світі залишається стабільним, змінюються лише форми і методи. Колоніальний гніт, війни, революції, страти були і є властивими чи не кожному народові планети. В сучасному суспільстві, яке володіє розвинутими технологіями, здійснило багато відкриттів у анатомії, молекулярній біології і застосовує нанотехнології, проблема насильства не те що не зменшилася, вона набула витончених ознак. Більше того, насильством просякнуті різноманітні канали інформації – газети/журнали, кіно й телебачення, інтернет, біг-борди, – що виховує в нас звичку, робить «товстошкірими» до чужої біди, яка за таких умов зростає в катастрофічній прогресії. Недаремно проблема насильства вивчається сьогодні в різних аспектах – із точки зору юриспруденції, соціології, психології, економіки, філософії, тощо. Оскільки в основі суспільних відносин лежить людина, проблема насильства має і яскраво виражену ґендерну складову.

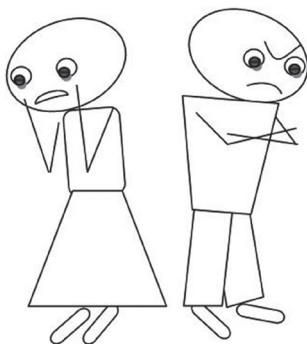
ґендерне насильство – це насильство, яке чиниться над особою тому, що вона належить до тієї чи іншої статі. Воно виникає в усіх культурах, релігіях, расах, у будь-якої статі та у будь-якому віці і є одним із найпоширеніших порушень прав людини. Метою ґендерного насильства, як і будь-якого іншого, є прагнення особи однієї статі домінувати і контролювати поведінку особи іншої статі. В основі такого насильства лежать ґендерна нерівність, ґендерні стереотипи, особисті психологічні особливості – агресивність, неприйнятність, відраза, тощо. Переважна частина ґендерного насильства – це насильство чоловіків над жінками.

Основні прояви гендерного насильства:

- зґвалтування (зокрема в молодіжних компаніях, на побаченнях);
- сексуальні домагання на роботі;
- спонукання до абортів;
- примус до народження дитини;
- крайні ревності, заборона спілкування з іншими чоловіками/жінками;
- заборона працювати;
- торгівля жінками;
- насильство в сім'ї (фізичне, психологічне, сексуальне, економічне).

Нерівні гендерні відносини сприяють укоріненню насильства в сім'ї, суспільстві та державі.

На зменшення й ліквідацію гендерного насильства спрямовано міжнародні документи (Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Декларацію ООН про викорінення насильства проти жінок) і закони України («Про попередження насильства в сім'ї», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», окремі статті Кримінального Кодексу України та Кодексу про адміністративні правопорушення).

ЗАКОН УКРАЇНИ Про попередження насильства в сім'ї

Стаття 1.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю;

фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;

сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю;

економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я;

жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

Щороку проблема насильства загострюється через її прихований характер: жінки й дівчата приховують акти знущання над ними. З одного боку, прояви насильства,

наприклад, в сім'ї, мають циклічний характер: насильство – примирення – заспокоєння – посилення напруги – і знову насильство. У зв'язку з цим жертва насилля в якийсь момент вірить, що нічого подібного більше не повториться. З часом вона звикає і починає звинувачувати себе. У психології така поведінка називається «синдромом жертви». З іншого боку, замовчування фактів насильства є причиною страху і сорому (це особливо стосується зґвалтувань дітей і неповнолітніх), а також відсутністю знань про те, куди звернутися за допомогою (батьки часто не є «рятівним острівцем»).

25 лютого 2008 р. Генеральний Секретар ООН так оцінив **Всесвітню кампанію «Викорінімо разом насильство щодо жінок»**:

- насильство щодо жінок – це не лише порушення прав людини, але й великі соціальні та економічні затрати, які гальмують і зменшують жіночий внесок у світовий розвиток;

- насильство ставить під загрозу міжнародні досягнення з досягнення Цілей розвитку тисячоліття.

Кампанія триватиме до 2015 р. У її рамках Україна почала Національну кампанію «Стоп насильство».

У напрямку протидії насильству працює **Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна»**. Його безкоштовна «гаряча лінія» з протидії насильству в сім'ї – **0-800-500-335 або 386**.

Статистичні дані:

ООН: кожна третя жінка в світі хоча б раз у житті була побита, зґвалтована або до неї було застосовано інший вид фізичного насильства.

Світовий Банк:

- із 10-ти найбільш ризикованих факторів, які впливають на життя жінок, ризик зґвалтування та домашнього насильства набагато більше, ніж захворювання на рак та ДТП;

- одна жінка з чотирьох протягом життя хоча б раз страждає від насильства в сім'ї;

- за кількістю «повторних» жертв насильство в сім'ї сто-

їть на першому місці серед правопорушень: напади повторюються не менше 35 разів перед тим, як жертва звернеться до міліції.

Україна:

– 35-50% українських жінок, які потрапили у відділення травматології, були жертвами насильства в сім'ї;

– протягом одного року насильство в сім'ях України стає причиною 100 тис. днів перебування на лікарняному ліжку, 30 тис. звернень до відділень травматології і 40 тис. дзвінків до лікарів;

– 30-40% всіх дзвінків до міліції стосуються насильства в сім'ї, в т.ч фізичного.

Акція «16 днів проти насильства»

У червні 1991 р. Центр Жіночого Глобального Лідерства й учасники Форуму з питань жінок, насильства та прав людини, представленого учасницями 20 країн світу, ініціювали глобальну кампанію «16 днів проти насильства».

Відтоді тисячі громадян і сотні державних і громадських організацій з понад 100 країн світу беруть участь у щорічних всесвітніх кампаніях «16 днів проти насильства», які закликають до припинення всіх форм насильства проти жінок.

Україна приєдналася до всесвітньої кампанії «16 днів проти ґендерного насильства» у 2000 р., а вже у 2001р. ця акція вийшла на загальноукраїнський рівень. Щороку в усіх областях України відбуваються різні заходи, що мають на меті привернути увагу громадськості до домашнього насильства.

Майже щодень із 25 листопада до 10 грудня означений фактами й аргументами щодо того, що будь-які форми насильства (у громадській чи приватній сферах) є порушенням прав людини.

Основні дати кампанії:

25 листопада – Міжнародний день проти насильства щодо жінок;

29 грудня – Міжнародний день захисників прав жінок;

1 грудня – Міжнародний день боротьби зі СНІДом;

2 грудня – Міжнародний день за відміну рабства;

3 грудня – Міжнародний день людей з обмеженими фізичними можливостями;

5 грудня – Міжнародний день волонтера;

6 грудня – річниця інциденту в Монреалі;

9 грудня – Міжнародний день боротьби з корупцією;

10 грудня – Міжнародний день прав людини.

Детальніше про кампанію «16 днів проти насильства»: www.saynotoviolence.org

Сьогодні Україна, яка обрала європейський вектор розвитку, все ще перебуває на етапі становлення гендерного права. Одним із важливих його завдань є забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а отже – й викорінення усіх форм дискримінації за ознакою статі і гендерного насильства.

ООН. Цілі розвитку тисячоліття ООН

На сьогодні в системі ООН
близько 100 документів, спря-
мованих на досягнення ген-

дерної рівності:

- 1949 – Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми й експлуатацією проституції третіми особами;
- 1952 – Конвенція про політичні права жінок;
- 1957 – Конвенція про громадянство заміжньої жінки;
- 1960 – Конвенція про боротьбу з дискримінацією в сфері освіти;
- 1975 – I Всесвітня Конференція щодо становища жінок, Мехіко;
- 1976-1985 – Десятиліття жінок;
- 1979-1981 – CEDAW;
- 1980 – II Всесвітня Конференція щодо становища жінок, Копенгаген;
- 1985 – III Всесвітня Конференція щодо становища жінок, Найробі;
- 2000 – 189 країн-членів ООН прийняли Декларацію Тисячоліття.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (витяг), (ратифікована Україною 12.03.1981 р.).

Стаття 1. Для цілей цієї Конвенції поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яку відмінність, виключення чи обмеження за ознакою статі, спрямованих на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Конвенція N 111 про дискримінацію у сфері праці і занять (витяг), (ратифікована Україною 04.08.1961 р.).

Стаття 1. 1. Для цілей цієї Конвенції поняття «дискримінація» включає:

а) будь-які відмінності, недопущення чи надання переваги за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження, що приводить до припинення чи порушення рівності можливостей чи ставлення у сфері праці та занять.

Конвенція про захист прав і основних свобод людини (витяг), (ратифікована Україною 17.07.1997р.).

Стаття 14. Заборона дискримінації

Здійснення прав і свобод, викладених у цій Конвенції, гарантується без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (витяг), (ратифікована Україною 12.11.1973р.).

Стаття 3. Країни, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків та жінок право користування всіма економічними, соціальними та культурними правами, котрі передбачені у цьому Пакті.

EU Council Directive 97\80\ЕС Про застосування принципу рівного ставлення до чоловіків та жінок щодо доступу до зайнятості, професійного навчання та кар'єри, і умов праці (витяг)

Стаття 2.

1. Принцип рівного ставлення означає, що не повинно бути жодної дискримінації за статтю, прямої чи непрямої, зокрема щодо шлюбного чи сімейного статусу.

2. Для цієї Директиви застосовуються такі визначення:

– пряма дискримінація: коли ставлення до однієї особи є менш прихильним/вигідним ніж до іншої у такій же ситуації, на ґрунті статі;

– непряма дискримінація: коли явно нейтральне поло-

ження, критерії чи практика ставить осіб однієї статі у не-вигідне становище порівняно з особами іншої статі, крім випадків, коли це положення, критерії або практики є об'єктивно обґрунтованими законною метою;

– **переслідування/домагання (harassment):** коли небажана поведінка, яка стосується статі особи, виникає з ціллю вплинути або принизити гідність особи, створити загрозове, вороже, принизливе, образливе середовище;

– **сексуальні домагання:** коли будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуальної природи виникає з ціллю принизити гідність особи, створити для неї загрозове, вороже, принизливе, образливе середовище;

3. Переслідування/домагання та сексуальні домагання в рамках цієї Директиви мають вважатися дискримінацією за статтю і на цій основі бути заборонені.

5. Країни-члени мають заохочувати відповідно до національного законодавства, колективні договори чи практики, працевластувачів чи осіб відповідальних за доступ до професійної освіти, вживати заходів для попередження всіх форм дискримінації за статтю, зокрема переслідування/домагання та сексуальні домагання на робочому місці.

Цілі Розвитку Тисячоліття ООН

1. Ліквідація крайньої бідності і голоду.
2. Забезпечення загальної початкової освіти.
3. Сприяння рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок.
4. Зниження рівня дитячої смертності.
5. Покращення охорони материнства.
6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.
7. Забезпечення екологічної сталості.
8. Формування глобального партнерства у цілях розвитку.

Цілі Розвитку Тисячоліття для України є довгостроковим

програмним документом, який містить основні індикатори людського та сталого розвитку довкілля до 2015 року.

Глобальна мета – викорінення гендерної нерівності:

Завдання 1. Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади.

Завдання 2. Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків.

Професія. Професійна сегрегація за ознакою статі

Професія – певний вид трудової діяльності, який потребує спеціальних теоретичних знань і практичних навичок. Це також відокремлений («окреслений») у рамках суспільного поділу праці комплекс дій і відповідних знань, що вимагає відповідної освіти чи кваліфікації, які особа може виконувати відносно постійно, та які становлять засоби утримання для неї.

Професійна сегрегація за ознакою статі – концентрація осіб однієї статі в межах будь-якої професії. Вона відображає нерівномірний розподіл ролей між жінками і чоловіками в економіці, соціальній сфері та ін. Гендерну сегрегацію поділяють на професійну, яка передбачає укорінення стійкої тенденції опанування людьми різними професіями, посадовими позиціями, статусами зайнятості, видами економічної діяльності, рівнем освіти, статевою ідентифікацією, віком та ін.

Розрізняють вертикальну й горизонтальну професійну сегрегацію, яку розглядають як нерівний доступ представників обох статей до престижних професій, посад, пов'язаних із прийняттям рішень на всіх щаблях влади (законодавчої, виконавчої, судової) та управління.

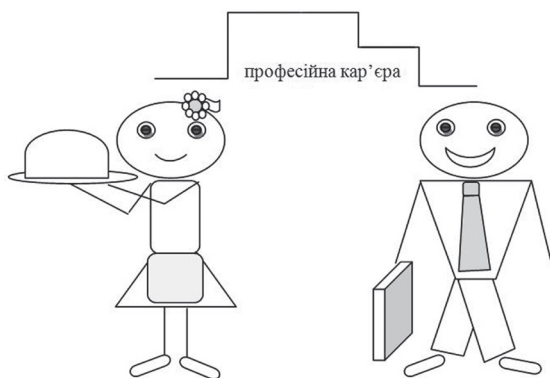
За даними низки дослідників жінки концентруються у тих секторах, де оплата праці є нижчою. Вони займають близько 80% робочих місць в освіті, охороні здоров'я, соціальній і обслуговуючій сферах, приблизно стільки місць – у готельному та ресторанному бізнесі, більше половини місць – в оптовій і роздрібній торгівлі, у сфері фінансових послуг. Чоловіки переважають у промисловості, будівництві, транспортній сфері, сільському господарстві, у державному управлінні і бізнесі. Отже, значна частина робочих місць для жінок – у

тих галузях, які не гарантують їм необхідного матеріального забезпечення, можливостей кар'єрного росту, стабільної зайнятості.

Рівень гендерної професійної сегрегації в Україні в останнє десятиріччя становив близько 39%. Це означає, що для того, аби зрівноважити гендерне представництво у кожній професії, 39% жінок або чоловіків повинні змінити свою професію.

Отже, гендерна нерівність у сфері зайнятості в Україні досить виразна, що зумовлює потребу у реалізації гендерного підходу, спрямованого на подолання гендерної професійної сегрегації.

Рівність гендерна

Гендерна рівність (Gender equality) – це рівні права, обов’язки та можливості чоловіків і

жінок різного віку.

Гендерна рівність – універсальний принцип у галузі прав людини. Зміст цього поняття включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку кожної особистості.

Рівність жінок і чоловіків передбачає (за вітчизняним експертом, кандидатом юридичних наук Тамарою Мельник):

- рівність у правах;
- рівність у свободах;
- рівність у обов’язках;
- рівність у відповідальності;
- рівність у можливостях;
- рівний доступ жінок і чоловіків до процесу прийняття рішень та розподілу ресурсів.

Гендерної рівності можна досягти тоді, коли чоловіки та жінки мають рівні права, можливості, відповідальність і обов’язки.

Україна ратифікувала низку міжнародних документів, які стосуються забезпечення гендерної рівності: Цілі Розвитку Тисячоліття (серед яких є досягнення гендерної рівності), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та ін. З українських нормативно-правових документів потрібно назвати: Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 8.09.2005 р. Найголовніший документ України, який забезпечує рівні права жінок та чоловіків – Конституція України. (див. п. 8 «Законодавство», п. 16 «ООН. Цілі розвитку тисячоліття ООН»).

Рівність прав означає наділення чоловіків і жінок юридично однаковими правами в усіх сферах життя та юридичне забезпечення рівних умов їх здійснення. Проте рівність прав не означає рівних можливостей у їх реалізації. З іншого боку, гендерна рівність не передбачає надання прав та привілеїв тільки одній статі. Якщо мова йде про жінок та їхні особливі права у сфері охорони праці і здоров'я, то чоловікам також потрібна охорона праці та здоров'я, особливо зважаючи на їхній рівень здоров'я та тривалість життя внаслідок шкідливих умов праці та ризикованих професій. Окрім того, не враховані інтереси та потреби чоловіків, які мають поєднувати батьківство з професійною діяльністю. Таких чоловіків стає все більше, але жінка-самотня матір і морально, і матеріально більше захищена законодавством, аніж чоловік-самотній батько. Абсурдність ситуації виявляється й тоді, коли батько хоче взяти лікарняний лист у випадку хвороби дитини, адже для цього в поліклініках часто вимагають принести довідку з місця роботи мами, яка у зв'язку з виробничою необхідністю в цей час не може доглядати за дитиною. Водночас, у ст. 51 Конституції України зазначається: «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою».

Отже, з одного боку, заслуговує уваги ратифікація міжнародних та прийняття низки вітчизняних нормативно-правових документів щодо забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, з іншого боку, існують проблеми з механізмами реалізації зазначених документів. Неоднозначність ряду положень в українських нормативно-правових документах щодо прав жінок і чоловіків свідчить про відсутність комплексного розуміння гендерної політики та гендерних проблем чиновниками.

Рівність можливостей – це фактична можливість користування правами й свободами людини незалежно від статі. Рівність можливостей забезпечується системою засобів рівного розподілу цінностей, що має виключати дискримінацію за статевою ознакою та уникати будь-якої можливості негативного впливу на життєдіяльність та самовираження

особистості. Рівність можливостей означає рівність у різноманітності, спрямована насамперед на врахування практичних потреб та інтересів кожної людини, не залежно від її статі.

Рівний доступ жінок і чоловіків до прийняття рішень і контролю за розподілом ресурсів – одне з найважливіших та найпроблемніших питань у концепції гендерної рівності. За статевим складом населення в Україні мешкає 54% жінок та 46% чоловіків. Серед людей з вищою освітою – 54% жінок. Водночас на рівні прийняття рішень і розподілу основних державних ресурсів – у Верховній Раді – сьогодні представлене співвідношення: близько 10% жінок і 90% чоловіків. Станом на 2008 р. серед 185 країн світу ми займали 111 місце за представництвом жінок у парламенті (8,2%). Перед нами були такі країни, як Самоа та Сомалі, а після нашої країни – Мадагаскар, Алжир, Конго, Кенія, Албанія, Нігерія.

Водночас у більшості європейських країн у вищих органах влади існують квоти щодо представництва жінок і чоловіків. Легітимним співвідношенням вважається 30% жінок / 70% чоловіків. Хоча у деяких скандинавських країнах можемо побачити інше співвідношення: 40% жінок і 60% чоловіків. Для української держави питання квот не є новим, адже за радянських часів вони вже існували (саме 30% жінок та 70% чоловіків). Паритетне або квотне представництво жінок і чоловіків на рівні прийняття рішень є не лише ознакою демократичності, цивілізованості, стабільності та рейтинговості країни, питанням рівності та справедливості, – такий підхід дозволяє врахувати реальні практичні потреби та інтереси кожної гендерної групи, підвищити якість життя громадян і громадянок, забезпечити сталий розвиток суспільства.

Рівні обов'язки жінок і чоловіків, наприклад, щодо виконання сімейних обов'язків, домашньої роботи, виховання дітей, догляду за хворими чи старенькими батьками та ін. Нерівномірний розподіл праці, подвійна чи потрійна зайнятість (якщо сім'я має присадибну ділянку та домашнє господарство) є причиною нерівномірного розподілу часу

у членів сім'ї на відпочинок, спільне сімейне дозвілля, власний розвиток. За даними сучасних українських соціологів, через психофізичне перевантаження жінок у шлюбі припадає третина розлучень. Тому актуальними сьогодні є рівні обов'язки між усіма членами сім'ї, що дозволяє забезпечити повагу, розуміння, відповідальність, конструктивність відносин, сталість і тривалість подружнього життя.

Рівна відповідальність жінок і чоловіків щодо прийнятих рішень, своєї поведінки, власного життя, життя рідних та близьких. Спільна відповідальність, починаючи з себе, своєї сім'ї, закінчуючи виконанням професійних обов'язків.

Гендерний підхід природно пов'язаний зі стратегіями ефективності: якщо окремі люди щасливі і здорові, вони будуть більш продуктивними, а отже, сприятимуть більшій ефективності та розвитку суспільства загалом.

Сексизм

Сексизм – ідеологія і практика дискримінації людей за ознакою статі, що зосереджує увагу на інтелектуальних, фізичних, творчих та інших перевагах однієї частини людства над іншою. Під сексизмом розуміють обмеження прав та/або надання привілеїв особі чи групі у будь-якій сфері на підставі радше їхньої статі, аніж певних особистих рис чи конкретних вчинків. Сексизм ґрунтується на настановах чи переконаннях, згідно із якими жінкам та/або чоловікам хибно приписуються (або позбавляють) певні риси чи якості. Сексизм (статева дискримінація) – упереджене ставлення до людини, групи людей, пов'язане з їх належністю до певної статі; дискримінація за ознакою статі.

Термін «сексизм» (англ. *sexism*) розвинули феміністки жіночого визвольного руху в 60-х роках ХХ століття. Розрізняють сексизм щодо жінок і щодо чоловіків, однак найчастіше він стосується упереджень щодо жінок, ґендерних стереотипів. Ідеї сексизму вважаються близькими до расизму, шовінізму та фашизму. Сексизм лежить в основі ґендерних стереотипів щодо «нормального» уявлення про чоловіків та жінок, як, наприклад, «жіноча логіка», «чоловіча дружба», «справжня жінка», «справжній чоловік», тощо і дуже широко відтворюється у ЗМІ та, особливо, в рекламі. Таким чином, дискримінаційні за ознакою статі практики перетворюються на норму, стають очевидними, загальноприйнятими, звужуючи можливості вибору (стосунків, професії, стилю життя, зовнішності) як для жінок, так і для чоловіків, оскільки нав'язують їм стереотипізовані зразки, не даючи можливості бути чи стати самими собою.

Дискримінаційні практики у ЗМІ та рекламі мають низку наслідків як на рівні особистості жінки та чоловіка (мікро-

рівні), їхніх відносин, соціальних груп (мезорівні), так і на рівні суспільства, держави (макрорівні), оскільки вони:

а) закріплюють стереотипні уявлення щодо поведінки, місця і ролей, відносин жінок та чоловіків у різних сферах життєдіяльності;

б) продукують і широко використовують штучні, недосажні для більшості, конструкти фемінності та маскулінності, що негативно впливають на формування адекватних образів реальних жінок і чоловіків у суспільстві;

в) сприяють незадоволенню своєю зовнішністю дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, що часто призводить до появи комплексів, нав'язливих станів, фрустрації, депресії, зривів, психічних хвороб та невротичних розладів – невротичної анорексії і/чи невротичної булімії;

г) впливають на мотиваційну, емоційну та поведінкову сфери людини; при цьому найбільшою мішенню реклами, згідно з даними низки соціологічних досліджень, стають діти і підлітки, оскільки саме в цьому віці відбувається формування гендерної ідентифікації особистості. Через сексистські репрезентації жінок і чоловіків може сформуватися спотворене уявлення про представників своєї та протилежної статі, що спричиняє труднощі у процесі становлення гендерної ідентичності підлітків, породжує численні гендерні дисгармонії та гендерні дисфорії;

г) перешкоджають гармонійній соціалізації та успішній самореалізації жінок і чоловіків у різних сферах життєдіяльності суспільства;

д) закріплюють нерівність, дискримінацію жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві;

е) провокують зневагу, різні види й прояви насильства щодо особистості;

е) спонукають до використання людини як «об'єкту», «речі», «товару», «послуги», які можна вдало та економічно вигідно «застосувати» через продаж, обмін, експлуатацію (проституцію, порнографію, торгівлю, примусову працю, жебракування, сурогатне материнство, залучення до збройних конфліктів і військових дій тощо);

ж) існуючі прояви сексизму в рекламі є свідченням низького рівня гендерної культури українського суспільства.

Приклади сексистських висловлювань

Приклад 1

<http://sevastopol.su/news.php?id=52050>

«В начале этой недели на брифинге в СГГА молодая корреспондентка одного из местных телеканалов задала Фёдору Рубанову вопрос о 600-местных паромках. Однако она ошиблась, так как это были катера. Свой ответ чиновник начал так (дословно): «Валерия, я Вас немножко подправляю ...Вы, как девушка, не до конца разбираетесь в видах морского транспорта. Это не паромы. Паромы у нас ходят. Это катера, которые ...» Вслед за этой фразой последовало подробное разъяснение проблемы, растиражированное всеми городскими телеканалами и новостными сайтами».

Коментар: Від кожного журналіста очікуємо професійності. Але помилитися може кожен і кожна, незалежно від статі. Тому пов'язувати незнання відмінності між катерами і паромками лише за статевою ознакою – неетично і є прямим проявом сексизму.

Приклад 2

<http://vigadgets.ru/page/shho-robik-cholovik-shhob-privernuti-do-sebe-uvagu-simpatichnoju-zhinki>

«Зачеплений жіночою красою чоловік – все одно, що поранений дикий звір. Він не знаходить собі місця і не може заспокоїтися, поки не завоює серце обраної красуні. Звичайно, чоловікам легше в цій справі. Адже, кожний з нас, безумовно, лестить, коли представник сильної статі приділяє нам належну увагу і намагається будь-якими способами натякнути про свою симпатію. І тут навіть зовсім не грає ролі те, чи можемо ми йому відповісти взаємною симпатією, чи ні. Головне сам процес, де ти королева, а він постійно в'юнький навколо тебе «слуга» намагається підібрати заповітний ключик до твого серденька».

Коментар: Терміни «слабка» і «сильна» стать – це гендерний стереотип. Крім фізичних характеристик, кожна особа має психологічні, культурні, емоційні та інші індивідуальні

відмінності. В одній статі часто переважають між статеві ознаки. Жінка, яка визволила з палаючого будинку дітей є, безумовно, сильною. Тому відмінності зумовлені більшою мірою соціально-культурними впливами, ніж природним добром. Позиція «сильна» і «слабка» більше пасує до конкретного вчинку, ніж до характеристики цілої статевої групи.

Приклад 3

http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/news/Mer_Londona_zhnki_vstupajut_do_VNZ_lishe_dlja_togo_xhob_znaiti_cholovka

«Мер Лондона Борис Джонсон викликав хвилю обурення серед співвітчизників, заявивши в бесіді з Наджібоа Разакком, прем'єр-міністром Малайзії: дівчата вступають до університетів з однією-єдиною метою – знайти собі чоловіка. Про це скандальне висловлювання, зроблене в ході відвідування електростанції в Баттерсі, в будівництво якої Малайзія інвестувала 8 млрд фунтів стерлінгів, пишуть у понеділок, 8 липня 2103 р., зарубіжні ЗМІ і, зокрема, британське видання The Daily Mail».

Коментар: Публічним політикам варто бути обережними у своїх висловлюваннях. Жінки і чоловіки рівні у своїх правах на здобуття освіти. Такі висловлювання можуть стати перешкодою для отримання якісної освіти для дівчат або майбутньої кар'єри.

Приклад 4

<http://maidanua.org/2013/07/pidpyshit-zvernennya-zaklyk-do-nasylstva-vid-holovy-parlamentu/>

«4 липня 2013 року голова Верховної Ради України з парламентської трибуни вдався до такої репліки на адресу депутатів-чоловіків: «Йдіть, вдома будете своїй жінці по голові стучати!».

Коментар: Цей шовіністичний, сексистський заклик до насильства голови парламенту, що легітимізує, робить нормою домашнє насильство над жінками, прозвучав на загальнонаціональному каналі. Відповідно, ці слова почули й мільйони мешканців/мешканок і гостей України. Таке

висловлювання керівника парламенту суперечать Ст. 21, Ст. 24 Конституції України, не узгоджуються з текстом присяги народного депутата України, яка містить зобов'язання «додержуватися Конституції України та діяти в інтересах всіх співвітчизників». Держава Україна періодично звітує до Комітету ООН проти ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Міжнародні та вітчизняна нормативно-правова база протидіють дискримінації та насильству, але поточна практика свідчить про зворотній процес. Політики та громадськість, чоловіки і жінки, мають нарешті підняти цю гостру, актуальну проблему – насильства над жінками, – вимагаючи справедливого покарання для насильників, прийняття програм допомоги й захисту постраждалих.

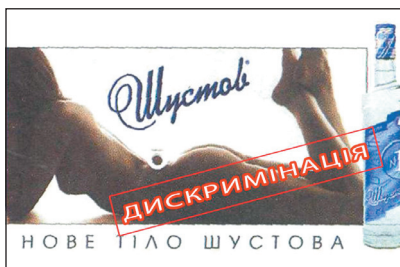
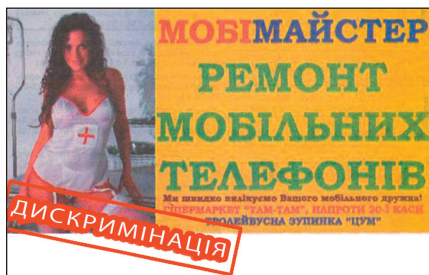
Приклад 5

<http://doctor.wpoonline.com/article.php?sid=23430>

«Жінки, чий вік наближається до 30 років, повинні зробити перерву в кар'єрі і народити дитину, щоб уникнути потенційної драми в разі, якщо вони не зможуть мати дітей, перейшовши цей рубіж. Працюючі жінки надто затягують із народженням дітей, бо більше третини жінок (середній вік яких 29 років) утримуються від вагітності тому, що збирають гроші на будинок. П'ята частина жінок цієї категорії прагнуть зробити кар'єру. Сьюзан Харт, редактор журналу «Вагітність і народження дитини» (Pregnancy & Birth), який провів опитування 2 тисяч жінок, каже, що кар'єрне зростання, як правило, можна відновити, але жінки не повинні упускати можливість, пов'язану з дітонародженням».

Коментар: Медіа мають утримуватися від прямих вказівок, що саме варто робити, зокрема – жінкам. Це має бути їх вільний вибір. Редактор журналу Сьюзан Харт вживає вираз «не повинні упускати можливості», а це зовсім інакше формулювання, ніж «жінки повинні». І жінки, і чоловіки мають бути вільні у своєму виборі, коли саме народжувати. Рекомендації фахівців корисні, але приймати рішення і відповідальність за майбутнє своєї сім'ї – це самостійне рішення.

Приклади сексистської реклами

Рекомендації для створення гендерно-чутливої медіа-та рекламної продукції:

– дотримуйтеся принципів професійної етики, засад соціальної відповідальності, нормативних документів, що регламентують журналістську та рекламну діяльність;

– уникайте в матеріалах ігнорування, глузування, зневаження, використання непристойних натяків, висловів, що мають подвійний/неоднозначний зміст;

– професійно виконана реклама не повинна містити надмірну оголеність чи сексуальні посилення, в яких не простежується зв'язок із продуктом (послугою), що рекламується; не повинна відтворювати/передавати соціальну, економічну чи культурну зверхність однієї статі над іншою чи наявність елементів, які схвалюють насильство над особами своєї і / чи протилежної статі;

– звертайте увагу на паритетне розташування жінок і чоловіків у ваших відео- та фотоматеріалах (об'єкт зйомки, місце, час, оточення, інтер'єр, фон, співвідношення розмірів репрезентованих об'єктів, монтаж, виділення деталей, методи подачі інформації, стиль одягу, манера, поведінка, жестикація тощо); усвідомлюйте ґендерні акценти у текстах, мові, тоні, образах, звукоряді, кольорах та в інших деталях;

– уважно стежте, на яку цільову аудиторію розраховано матеріал, адже некоректне використання ґендерних образів або їх відсутність зменшить можливості для успішного інформування споживачів та не виконає головної цілі Вашого повідомлення;

– працюючи над створенням медійного/рекламного продукту, подумайте про наслідки його оприлюднення для жінок і чоловіків, дітей і підлітків. Поставте себе на місце тих образів, які створюєте, а також – на місце споживачів: що вони сприймуть через Ваш текст або зображення? Чи хотіли б Ви, аби до Вас ставилися як до функції, речі, а не як до особистості, фахівця?

– використовуйте креативні образи замість сексизму!

В Україні діє Індустріальний ґендерний комітет з реклами. Якщо Ви бачите дискримінаційну рекламу – подавайте скаргу. Деталі на сайті: <http://uam.in.ua/gkr/how/>

Стереотипи. Гендерні стереотипи

Під **гендерними стереотипами** розуміють «загальноприйняте консервативне оцінюван-

ня норм поведінки, схематизовані, спрощені уявлення про образи жінок і чоловіків, стандартизовані стійкі судження щодо моделей їхньої поведінки та рис характеру, яким відповідає поняття «жіноче» і «чоловіче» і які закріплюються у свідомості без урахування соціальних змін, суспільного розвитку і життєвих процесів, що відбуваються» (Тамара Мельник, Лариса Кобелянська). Гендерні стереотипи, як і будь-які інші стереотипи (вікові, расові, етнічні, культурні та ін.), мають позитивні та негативні аспекти. Позитивним є те, що гендерні стереотипи допомагають легше сприймати дійсність, орієнтуватись у різних обставинах та життєвих ситуаціях без докладання додаткових зусиль. Негативним у гендерних стереотипах є спричинення «психологічного тиску на розвиток особистості чоловіка і жінки», відсутність «чіткого уявлення про нові реальні процеси, об'єктивну їх оцінку, стримування змін, формування несприйняття нового» та ін.

Науковці (Тамара Говорун, Оксана Кікінежді) виділяють декілька груп гендерних стереотипів:

1. Стереотипи, що стосуються фізіологічних, психологічних, поведінкових уявлень про жінок і чоловіків. Так, наприклад стереотипними вважаються міркування, що жінки від природи володіють такими рисами як м'якість, ніжність, турботливість, поступливість, скромність та ін., а чоловікам вроджено притаманна активність, незалежність, цілеспрямованість, грубість, сміливість, мужність, тощо. При детальному аналізі кожної людини стає зрозумілим, що ці риси та якості швидше загальнолюдські, а не притаманні

окремій статі. У більшості людей присутні одночасно типово «фемінні» і типово «маскулінні» ознаки у зовнішності, поведінці, мисленні. Все залежить від спадковості, вродженої фізіології, гормонального коливання та соціального середовища, в якому формується особистість. Навіть у фізіології, що часто є інструментом маніпулювання представниками біодетермінізму щодо пояснення особливостей поведінки жінок і чоловіків, маємо більше спільного, аніж відмінного, тому що людина – це один біологічний вид. Для гармонійного розвитку особистості та повноцінної самореалізації у різних сферах життєдіяльності важливими є такі риси і якості: креативність, цілеспрямованість, організованість, працелюбність, раціональність, логічне мислення, толерантність, емпатія, асертивність, добре сформовані базові компетентності, вміння конструктивно вирішувати конфлікти, знаходити компроміси, незалежно якої статі людина.

2. Стереотипи, що стосуються сфер діяльності жінок і чоловіків. У сучасній економіці спостерігаються так звані «жіночі» та «чоловічі» сфери діяльності. До «жіночих» традиційно відносять сферу освіти, виховання, медицину, легку промисловість, малий бізнес, сферу послуг, виконавчу владу, юриспруденцію тощо. До «чоловічих» – великий бізнес, політику, важку промисловість, військову сферу, армію, авіацію та флот, сфери, пов'язані з ризиком та небезпеками. Для того, щоб проаналізувати, в чому полягає суть такого розподілу, варто оцінити статус названих сфер діяльності, оплату праці та владу, яку мають люди, зайняті у тій чи іншій сфері.

3. Стереотипи, пов'язані з виконанням професійних і сімейних ролей. За жінками традиційно закріпились сімейні ролі, за чоловіками – професійні. Хоча об'єктивна реальність свідчить про те, що пересічна українська сім'я може вижити тільки за умови поєднання цих двох ролей як для жінки, так і для чоловіка.

4. Стереотипи, пов'язані із зовнішністю жінок і чоловіків. Сучасна масова культура (телебачення, преса, інтернет, реклама) постійно пропонує і пропагує певні взірці, образи

для наслідування жінок і чоловіків: від модної у цьому сезоні кольорової гами одягу та взуття до актуальної статури, зросту, довжини і кольору волосся та очей, ступеня засмаги, ваги та ін. Штучність тиражованих масовою культурою образів і неможливість їх досягнення часто породжує надмірну кількість комплексів як у жінок, так і в чоловіків. Адже бажані параметри жіночого тіла – 90/60/90 – може мати лише 2% жінок від природи. А намагання інших «дотягти» до таких розмірів спричиняє ряд негативних наслідків: неврози, замкнутість, невротичну анорексію та невротичну булімію, суїцидальні пориви та ін., не залежно від статі людини, адже норми краси надзвичайно стійкі і важливі для підлітків та молоді особливо.

Окремої уваги заслуговує надмірно рання сексуалізація, особливо жіночих образів, що існує не тільки у масовій культурі (мультфільмах), дитячій літературі (Енциклопедії для справжніх принцес), ляльках Барбі, декольтованому одязі, взутті на підборах мало не з народження дівчинки, у використанні косметики, а й у масовій появі останнім часом конкурсів дитячої краси «міні-міс». Вражає у цих конкурсах передусім їхнє наповнення, яке дублює конкурси краси для дорослих жінок: дефіле в сукні, дефіле в купальниках, тощо, а оцінюють такі конкурси дорослі чоловіки. Чи варто тоді дивуватися збільшенню випадків педофілії, раннього статевого дебюту, абортів, хвороб, які передаються статевим шляхом?

Серед найпоширеніших стереотипів у нашій культурі, які часто доводиться чути, – «жінки – берегині домашнього вогнища, а чоловіки – здобувачі засобів до існування», «чоловіки – сильна стать, жінки – слабка стать», «жінки можуть вільно виявляти свої почуття, а чоловіки зобов'язані тримати емоції в собі» та багато-багато інших. Важливо розуміти, що до таких висновків далеко не відразу приходить кожна людина. У процесі соціалізації гендерні стереотипи поступово нав'язуються особистості через різноманітні агенти, фактори та механізми, закріплюються у свідомості, а згодом видаються за свої «власні», «природні» та «незмінні».

Дослідниця гендерних аспектів суспільного життя Ольга Плахотнік пропонує **такий рецепт проти гендерних стереотипів:**

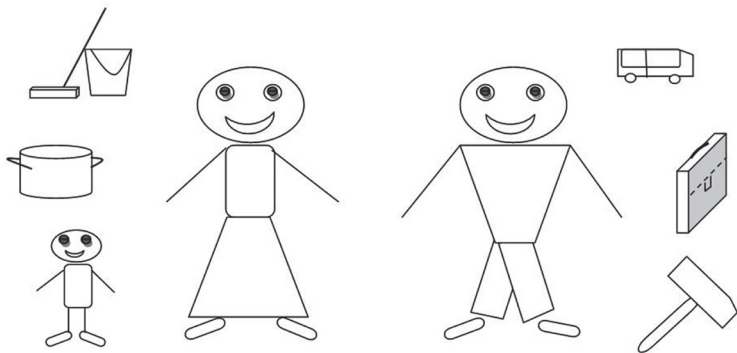
1) ознайомитися з основами гендерної теорії й спробувати подивитися на світ через «гендерні окуляри»;

2) навчитися відрізняти стереотипні уявлення від життєвих реалій;

3) стежити повсякчас за собою, щоб не відтворювати стереотипи, а ставитися до людей і світу вдумливо й неупереджено;

4) навчити (після засвоєння пунктів 1-3) хоча б кількох інших людей (своїх дітей, батьків, друзів, колег).

Гендерні стереотипи схожі на айсберг: те, що на перший погляд допомагає швидше розпізнати ситуацію, зорієнтуватися у людях та обставинах, говорить про надводну, проте малу частину айсбергу. Негативні аспекти якраз виявляються у його підводній частині, тому прихованому впливі, який ховається в стереотипі. Це має набагато більше небезпек і проблем як для окремої особистості, так і для всього суспільства.

Торгівля людьми

Як би дивно це не звучало, але проблема торгівлі людьми залишається однією з найактуальніших проблем у галузі прав людини. Це явище має і кримінальний, і соціально-економічний контексти.

Торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації, вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людей шляхом загрози силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів чи вигод, для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, проституцію або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів.

У міжнародних документах виділені такі основні форми торгівлі людьми: примусова праця, примусові сексуальні послуги, примусовий шлюб, примусові репродуктивні послуги, примусове донорство, примусове усиновлення/удочеріння, примусове використання у збройних конфліктах, виготовлення порнопродукції, жебрацтво та ін.

Проблема торгівлі людьми стосується жінок, чоловіків, дітей. Проте, з огляду на досягнення вигоди, торгівля жінками має найбільші масштаби. Торгівля людьми залишається актуальною проблемою для України. Щороку її жертвами стають тисячі людей.

Нормативно-правові документи з питань протидії торгівлі людьми:

– 25 вересня 1999 р. Постановою Кабінету Міністрів України №1768 була затверджена Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми, яка стала першим урядо-

вим комплексним документом із цієї проблематики;

– 5 червня 2002 р. прийнята Постанова Кабінету Міністрів України №766, якою була затверджена Комплексна програма протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки. Постановою № 1961 від 25 грудня 2002 р. було утворено таку Міжвідомчу координаційну раду;

– на виконання Комплексної програм Постановою Кабінету Міністрів України № 410 від 7 березня 2007 р. була затверджена Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 р.;

– 20 вересня 2011 р. було прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (N 3739-VI), у якому розкрито значення таких основних категорій, як «боротьба з торгівлею людьми», «виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми)», «заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми», «захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми», «особа, яка постраждала від торгівлі людьми», «повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем або особою без громадянства», «повернення в Україну громадян України, які постраждали від торгівлі людьми», «попередження торгівлі людьми, протидія торгівлі людьми», «процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми», «реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми», «торгівля людьми» та ін.

– протягом 2012 р. було прийнято такі документи: «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми» (Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2012р. № 29), «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 р.» (Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2012 р. № 350), «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми» (Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2012 р. № 303), «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 р.

№ 417), «Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми» (Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 р. № 660), «Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» (Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 р. № 783).

Гендерні експертки Тамара Мельник і Лариса Кобелянська відзначають, що у протидії торгівлі людьми важлива взаємодія і співпраця різних партнерів: від державних органів, громадських організацій, медичних закладів, міжнародних організацій до професійних товариств, засобів масової інформації, бізнес-структур тощо.

«Гаряча лінія» з протидії торгівлі людьми Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда Україна» - 0-800-500-225

Успіх

Зазвичай, коли мова заходить про успіх, мається на увазі чоловік середнього віку, при керівній посаді й на дорогому авто. Те саме, коли хочеш почитати якусь мудру книгу про успішних людей і про те, як досягнути успіху, – ілюстрації та приклади будуть стосуватися насамперед чоловіків.

Таке стереотипне уявлення формувалося впродовж багатьох століть і тісно переплетене з уявленням про жінку як хранительку домашнього вогнища, а чоловіка – як годувальника сім'ї.

Однак із розвитком суспільства ситуація втрачає кардинально протилежні полюси в сприйнятті і ролі жінок і чоловіків у суспільстві, хоча й досі лишається чимало невирішених питань і кричущих проблем. Зокрема, часто доводиться чути, що для участі в політиці чи бізнесі українським жінкам потрібно докласти вдвічі більше зусиль, ніж чоловікам.

Згідно соціологічного дослідження «Рівність статей в Україні», проведеного Інститутом Горшеніна з 1 по 3 березня 2013 р., більше половини українців (50,3%) вважають, що в Україні чоловік мають більше можливостей для самореалізації, і лише 9,6% опитаних вважають, що кар'єру простіше зробити жінкам.

Водночас успіх – поняття безстатеве, притаманне тією чи іншою мірою кожній особистості, наділеній певними рисами характеру, вміннями та знаннями. Дуже яскравим підтвердженням цьому є поведінка дітей, які ще не знають, що вони хлопчик чи дівчинка, коли дорослі їм іще не розповіли про рольові відмінності: вони однаково вчаться ходити, однаково набивають гупи, однаково долають перешкоди на

дитмайданчиках, уміють плакати і сміятися й успіх у кожному досягненні є нормою для людини.

Чому ж згодом більше успішних чоловіків аніж жінок? На нашу думку, шукати причини потрібно саме в системах виховання й освіти, які часто перенасичені дискримінаційними стереотипами, заборонами, пригніченням і призводять до розвитку низької самооцінки і нездатності відстоювати власні інтереси.

Критерії успіху можна розділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх критеріїв належать видимі досягнення людини, як от: матеріальний добробут (дача, квартира, машина, тощо), визнання в певних професійних чи впливових колах, громадське визнання (звання, нагороди, відзнаки), доступ до фінансових ресурсів, хороше самопочуття/стан здоров'я і под. Внутрішніми критеріями є задоволення життям (сім'я, робота, кар'єра, подорожі, стосунки, знайомства), творча і професійна реалізація, досягнення поставленої цілі, тощо.

Успіх вимірюється публічним визнанням та пошаною. Серед когорт нобелівських лауреатів рідко вирізняють жінок. А їх за період між 1902 та 2009 рр. серед лауреатів Нобелівської премії – 40. (Віртуальний гендерний музей – <http://gendermuseum.com/>)

Фемінізм

Коли ми хочемо віднайти першовитоки власне гендерної теорії, то це – **фемінізм**, який зробив суттєвий внесок у зміну поглядів на суспільство з актуалізацією «жіночих» проблем. Історична ретроспектива свідчить про те, що дискримінація жінки у публічному житті змушувала актуалізувати «жіночі» проблеми у дослідників і практиків. Поняття це постало наприкінці XVIII ст., за доби буржуазних революцій, в час, коли частина суспільства стала до оборони рівних прав жінок у всіх сферах життя. Ідеали Великої Французької Революції про свободу особи, власності, виборчого права, доступності до освіти поширюються і на становище жінки в суспільстві. Сутність фемінізму потребує обґрунтування на двох рівнях, оскільки, з одного боку – це широкий суспільно-політичний рух за права жінок, а з іншого – це комплекс соціально-філософських, політичних, соціологічних, психологічних, культурологічних теорій, які аналізують становище жінки в суспільстві.

У 1793 р. британська письменниця й філософ Мері Уоллстоункрафт опублікувала маніфест «Захист прав жінок». Особливу роль у зміні традиційних засад суспільства щодо жінок вона віддає освіті. Жінка, на її переконання, має отримувати таку ж освіту, як і чоловік, вивчати філософію, логіку і математику, крім того, жінці необхідно долати свою фізичну слабкість. Тільки в результаті цього жінка стане економічно незалежною і здатною до активного політичного і публічного життя. А наступного року на читаннях у французькому Конвенті «Декларації прав людини» французька письменниця, журналістка і політична діячка Олімпія де Гуж оприлюднила свої 17 статей «Прав жінок»,

де проголосила, що право жінки відноситься не тільки до можливості вмерти на гільйотині, але і висловлюватися із суспільної трибуни.

Межу ХІХ – початку ХХ століть називають часом «першої хвилі фемінізму». Ліберальний фемінізм заклав концептуальні основи юридичної і політичної рівності, котрі розвивались у ХХ ст. У 1848 р. було прийнято перший програмний документ жіночого руху «Декларація почуттів». Вона піднімала такі важливі питання, як рівноправність жінок у правах власності, у шлюбі, у вільному виборі професії, в отриманні повноцінної освіти, тощо. У 1949 р. виходить у світ книга письменниці Сімони де Бовуар «Друга стаття», у якій вона з феміністичної точки зору аналізує особливості функціонування жіночого начала в культурі. До сучасної феміністської ідеології належать такі автори як: Люсі Ірігаре, Юлія Крістева, Елен Сіксу, Джудіт Батлер, Роза Брайдотті, Евелін Гросс та інші. Головне значення феміністських концепцій полягає у тому, що їх основою є обґрунтування жіночої суб'єктності. Ідеологія фемінізму як історично зумовлений феномен, що від часу свого виникнення постійно еволюціонує і самовдосконалюється, і як неповторне явище сьогодення становить собою вагомий внесок у відмову від практик бінарного мислення і в розумінні визначальної ролі та місця жінок у суспільно-політичному житті.

Розвиток наукової думки завжди йшов пліч-о-пліч із політичною практикою, тобто із жіночим рухом. Конвенція про жіночі права була підписана в 1848 р. в містечку Фолл в США. Ця дата вважається початком жіночого руху в Америці. Наступний етап – суфражизм (з 1900 по 1920 рр.), який завершився визнанням виборчого права для жінок.

Феміністичний рух у Західній Європі та США в кінці ХХ ст. – досить впливова сила в інтелектуальному житті суспільства. Нова хвиля жіночого руху США припадає на 60-80-ті роки ХХ ст. У ХІХ ст. та у першій половині ХХ ст. жінки частково досягли рівності прав, зокрема виборчих, зайнятості у виробництві. Проте складність так званого «жіночого питання» не зникла, а стала ще актуальнішою.

Навіть якщо було досягнуто рівності прав, то можливість користуватися ними в реальному житті була обмеженою. Цими причинами і було зумовлено зародження і розвиток жіночого руху у всьому світі. Ще у 20-ті роки в «Системі соціології» відомий вчений Пітирим Сорокін писав: «... чи є статева ознака ознакою, що тягне за собою об'єднання одностатевих осіб у солідарній колективній спільності? Чи спричиняє вона згрупування індивідів у реальні сукупності, що мають свої власні інтереси і роблять тиск на інші групи? Іншими словами, чи становлять статеві групи «історичну силу» і чи впливають вони своєю поведінкою на долю інших груп, на долю населення загалом і на плин суспільних процесів? Відповідь мусимо дати позитивну. Чоловіча й жіноча половина будь-якого соціального агрегату перебувають у прихованому або очевидному антагонізмі з низки приводів та стосунків. Не завжди цей механізм виринає на поверхню соціального моря у вигляді урагану чи соціальної бурі, але він завжди існує і проявляється в тисячі дрібних, щоденних зіткнень і боротьби поміж індивідами різної статі, починаючи... із «сімейних сцен» й аж до ширших і видних усім явищ, що мають назву «жіночого руху», «жіночого питання», «боротьби за рівноправність жінок», «суфражизму» та відповідних численних жіночих колективів, з одного боку, з другого – безліччю явищ, де чоловіча половина свідомо чи несвідомо змагається й утверджує своє панування та привілеї за рахунок жіночої половини в усіх сферах життя».

Хронологія розвитку гендерної теорії

Наукові дослідження гендерної тематики тісно переплітались із історичним періодом розвитку суспільства. Широкий спектр наукової думки представлений різноманітними концепціями. Вся світова історія політичної думки охарактеризувалась різними, часто протилежними підходами до ролі і місця жінок і чоловіків у політичному житті.

Розвиток наукової думки щодо ролі та місця жінок і чоловіків у політиці відбувався в кілька **етапів**:

- 1) від стародавніх часів до XVIII ст. (ідеї про нерівне становище жінки і чоловіка у суспільно-політичному житті);
- 2) XIX – початок XX ст. (формування концептуальних підходів до проблеми рівності прав жінок і чоловіків, історико-політичні передумови появи гендерної теорії);
- 3) початок XX ст. – до 70-х років (розмежування у науковій думці суспільних очікувань жінок і чоловіків, що зумовило розвиток гендерної ідентичності);
- 4) із 70-х років XX ст. (зародження і розвиток гендерної теорії та інституціоналізація гендерних досліджень).

Розвиток гендерних досліджень в Україні передбачає діалог у науковій спільноті, оскільки наявні різні школи, підходи, принципи. Відбувається глибоке осмислення проблем, пов'язаних із минулим та сучасним життям жінок і чоловіків. Проводяться філософсько-антропологічні, історичні, культурологічні, психологічні дослідження проблем гендеру, фемінізму, маскуліності. Потреба в їх теоретико-методологічному осмисленні пов'язана із інтеграцією України у світову наукову спільноту. Вітчизняні дослідники застосовують підхід, характерний для зарубіжної науки: всі дослідження, які стосуються становища статі у соціумі, називаються гендерними.

Етапи розвитку гендерних досліджень в Україні:

- 1) початок 1990-х років - 1995 р. – зародження і розвиток гендерних досліджень;
- 2) із 1995 р. – інституціоналізація гендерних досліджень;
- 3) із 2000 р. – міжгалузева і галузева консолідація дослідників, створення мережових спільнот.

Немає необхідності шукати єдиний концептуальний підхід, оскільки різні дослідники мають свої цілі і різну методологію дослідження. Плюралізм у демократичному суспільстві притаманний і науковим дослідженням. Але для розбудови гармонійного і справедливого суспільства необхідне об'єктивне, неупереджене осмислення ролі та місця жінок і чоловіків, перспективи їх реалізації.

Ресурсом для розвитку гендерної теорії й практики слугуватимуть кафедри гендерних студій, що з'явилися в Україні вперше у 2010 р. в п'яти вищих навчальних закладах: Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Національний університет «Острозька академія», Сумський державний педагогічний університет та кафедра Університету менеджменту освіти. Створення кафедр стало результатом конкурсу, що був проведений Програмою розвитку ООН за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Центри гендерної освіти, гендерні ресурсні центри, гендерні організації, фонди

Центри гендерної освіти у ВНЗ:

- Вінницький обласний гендерний освітній центр
- Гендерний освітній центр Луцького педагогічного коледжу
- Гендерний центр Сумського державного університету
- Гендерний центр Харківського національного медичного університету
- Закарпатський обласний центр гендерної освіти при Ужгородському національному університеті
- Луганський обласний гендерний освітній центр
- Український центр гендерної освіти при НТУУ «КПІ»
- Херсонський обласний гендерний освітній центр
- Центр гендерної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка
- Центр гендерних студій Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка
- Центр гендерних досліджень Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. ак. В. Лазаряна
- Центр гендерної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
- Центр гендерної освіти Харківської гуманітарно-педагогічної академії
- Центр гендерних досліджень і освіти Маріупольського державного університету
- Центр гендерної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ

- Центр гендерної освіти Харківського національного університету радіоелектроніки
- Гендерний центр Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди
- Гендерний центр Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова.

Гендерні ресурсні центри та організації гендерного спрямування:

- Вінницький обласний ресурсний гендерний центр
- Волинська обласна громадська організація «Гендерний центр»
- Всеукраїнський жіночий центр інформації та соціально-економічної адаптації (м. Київ).
- Гендерний центр ім. Н. Кобринської (м. Львів)
- Громадська організація «Жіночий інформаційно-координаційний центр» (м. Дніпропетровськ).
- Громадська організація «Жіноча ініціатива» (м. Сімферополь)
- Громадська організація Західно-Український центр «Жіночі перспективи» (м. Львів)
- Донецька регіональна ліга ділових та професійних жінок
- Інформаційно-консультативний жіночий центр (м. Київ)
- Жіночий інформаційно-консультаційний центр (м. Житомир)
- Житомирська обласна молодіжна громадська організація «Паритет»
- Київський дослідницький та консультативний гендерний центр. Київський інститут гендерних досліджень
- Ліга жінок-виборців України «50/50» (м. Львів)
- Луганський обласний ресурсний гендерний центр
- Міжнародна громадська організація «Школа рівних можливостей» (м. Київ)

- Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» (м. Київ)
- Музей історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху (м. Харків)
- Науково-дослідний центр «Жінка і суспільство» (м. Львів)
- Таврійський центр гендерних досліджень (м. Сімферополь)
- Український жіночий фонд (м. Київ)
- Український освітній центр реформ (м. Київ)
- Фонд «Жіноча перспектива» (м. Миколаїв)
- Харківський центр жіночих досліджень
- Херсонський обласний гендерний ресурсний центр
- Центр молодіжних жіночих ініціатив (м. Одеса)
- Центр «Чоловіки проти насильства» (м. Вінниця)
- Центр «Чоловіки проти насильства» (м. Луганськ)
- Центр-студія гендерної освіти (м. Київ).

(Список організацій і центрів постійно поповнюється)

«Чоловічі» проблеми

У традиційному, сповненому стереотипів суспільстві, до якого певною мірою належить і Україна, говорити про проблеми чоловіків не прийнято. І навіть якщо й заходить про це мова, то зазвичай – у контексті сексуальних можливостей і розладів.

Насправді «чоловічих» проблем досить багато:

- чоловіки живуть у середньому 62 роки;
- середня тривалість життя чоловіків на 10-12 років менша від жінок, в 4 рази більша смертність чоловіків працездатного віку (28- 46 років);
- чоловіки більше піддаються професійним ризикам (на законодавчому рівні тільки жінкам має забезпечуватись «охорона праці і здоров'я», Конституція України, ст. 24);
- чоловіки мають найвищі у світі темпи зростання захворювання на ВІЛ/СНІД і туберкульоз;
- третина чоловіків – неодружені;
- приблизно третина усіх чоловіків не може мати дітей;
- майже кожний п'ятий чоловік мав хворобу, що передається статевим шляхом;
- чоловіки становлять понад 80% самогубців і переважну кількість тих, хто переніс інфаркт чи інсульт;
- щороку 80 тисяч чоловіків помирає у працездатному та репродуктивному віці;
- відсутність розвиненої андрологічної медичної служби;
- чоловіче безробіття зростає більшими темпами, ніж жіноче;
- чоловіки йдуть на пенсію на 5 років пізніше, ніж жінки, хоча тривалість життя чоловіків на 12 років менша, ніж у жінок;

- тюрми переповнені чоловіками, які становлять понад 90% усіх ув'язнених;
- туберкульоз, пияцтво, алкоголізм і наркоманія більше вражають чоловіків;
- більш як 40% усіх нинішніх 16-літніх юнаків не мають шансів дожити до пенсії через скорочення тривалості життя чоловіків;
- суїцид як явище панує переважно також серед чоловіків;
- розпад сімей пов'язаний зі зростанням чоловічої аморальності; 57% чоловіків на другий день після розпаду сімей перестають піклуватися про своїх дітей;
- надзвичайно гострими є проблеми репродуктивного здоров'я чоловіків.

Ігнорування чоловічих проблем як чоловіками, так і жінками, суспільством загалом приводить до погіршення ситуації як на рівні сім'ї, так і на рівні соціуму. Причинами низки чоловічих проблем є стереотипне ставлення держави, суспільства до ролі й місця чоловіка у різних сферах життєдіяльності, що позначається на всьому процесі соціалізації хлопчика, юнака, чоловіка. Вважаємо, що для вирішення означених проблем необхідна зміна акцентів щодо традиційного стереотипного ставлення до маскулінності (образу, ролей, призначення чоловіка) як такої.

Шлюб

Шлюб – це союз двох людей, який ґрунтується на вільній згоді сторін і спрямований на створення сім'ї. Слово «шлюб» бере початок від давньослов'янського «сълюб» – урочиста обіцянка. «Слюбитись» – означало «домовитись».

Шлюб – суспільно визнаний і санкціонований юридично чи звичаєвим правом союз, який має на меті створення сім'ї, її легалізацію в суспільстві. Через шлюб суспільство впорядковує і санкціонує статеве життя, встановлює подружні і батьківські права й обов'язки.

У Ст. 51 Конституції України наголошується на паритетності відносин між подружжям, коли стверджується, що кожен «має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї». Примушування когось до шлюбу може бути підставою для визнання його недійсним.

До основних функцій сучасних сімей український соціолог Владислав Вербець відносить репродуктивну, господарсько-побутову, економічну, виховну, регулятивну, комунікативну, дозвільну функції, а також функції взаємодопомоги та соціалізації.

Важливими індикаторами задоволеності/незадоволеності шлюбом є якість сімейних відносин, що виражається у рівні емоційних відносин, змісті та частоті спілкування, спільному відпочинку; участь подружжя у виконанні сімейних обов'язків; матеріальне забезпечення сім'ї та участь дружини і чоловіка у цьому процесі; наявність дітей, ставлення до них та участь подружжя у їхньому вихованні; роль сексуальних відносин; ставлення до розлучення, а також наявність чи відсутність позашлюбних стосунків.

Сучасний стан українських сімей характеризується низкою негативних тенденцій:

- в Україні вдвічі більший показник розлучень, ніж у Євросоюзі;

- безвідповідальне батьківство;

- українська сім'я все частіше виглядає як мама і дитина;

- зростання кількості неофіційних шлюбів;

- зростання кількості бездітних сімей;

- чоловіки мало займаються вихованням дітей (лише 32% татусів допомагають готуватися до уроків, лише 10% – хочуть доглянути хвору дитину, менше 24% – супроводжувати дитину до школи);

- домашнє насильство (економічне, психологічне, фізичне, сексуальне);

- вплив екологічної ситуації на здоров'я сімей, зокрема на репродуктивне здоров'я;

- неякісне медичне обслуговування, ґендерні стереотипи у процесі надання медичних послуг;

- незадовільне фінансове становище сімей;

- сім'я із народженням дитини бідніє на 60%;

- лише 4% сімей визнають себе матеріально забезпеченими;

- на продукти харчування українська сім'я витрачає 60% заробленого, американська – 13%;

- лише кожна друга сім'я має мінімальний майновий набір: холодильник, кольоровий телевізор, пральну машину та порошок, на одну родину має 0,164 автомобіля;

- відсутність достатньої кількості дитячих садочків (у Волинській області 126 дітей на 100 місць);

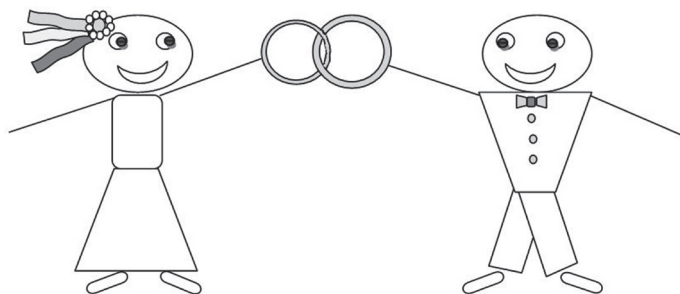
- незахищеність сімей перед зовнішніми факторами;

- відчуття себе нещасливими (Україна із 178 країн опитаних на 174 місці);

- відсутність умов і можливостей для поєднання сімейних та професійних обов'язків, тощо.

Владислав Вербець вважає, що для вирішення кризових тенденцій сучасного шлюбу важливо реалізовувати на дер-

жавному рівні відповідну сімейну політику. Зокрема, найбільш актуальними напрямками сімейної політики сучасної української держави є визначення заходів, спрямованих на зміцнення інституту сім'ї, підвищення рівня шлюбності та запобігання дестабілізації сімей, розлученням, нарощення її соціального потенціалу, створення сприятливих умов для її функціонування як одного з основних агентів соціалізації особистості. Водночас дослідник відзначає, що саме егалітарні шлюби відзначаються особливою життестійкістю і цілеспрямованістю, дружніми, міцними родинними зв'язками, які доповнюють та збагачують кожного з подружжя.

Щастя

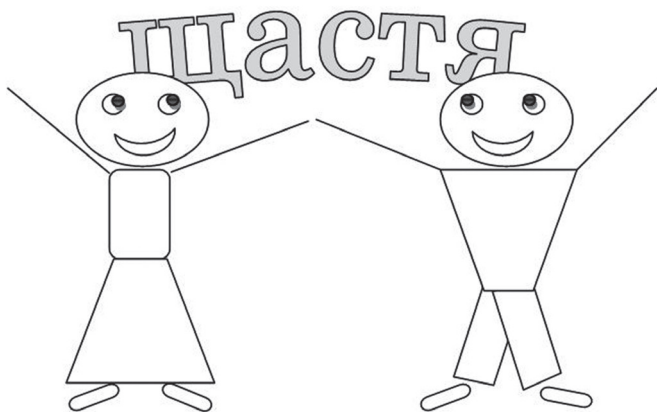

Якщо запитати десятих різних людей, що таке щастя, то отримаємо десять різних відповідей. Натомість у суспільстві існує чітке уявлення про щастя «жіноче» і «чоловіче». Величезна кількість глянцевого журналістики, телепередач, спеціалізованих сайтів для жінок розповідають і показують, як має виглядати «справжня» жінка, яке її «справжнє» призначення і в чому полягає «справжнє» жіноче щастя. І коли всі настанови звести воедино, отримаємо одружену з успішним чоловіком жінку, яка виховує двійко дітей, забезпечує сімейний затишок, береже сімейне вогнище, вміє шити, вишивати, плести шкарпетки, смачно готувати, любить свого чоловіка і робить все для того, аби сприяти його кар'єрному росту. Щоправда, останнім часом популярності набуває ще одна форма щастя – самореалізація, однак із невеличкою поправкою: якщо при цьому є сім'я і люблячий чоловік.

Аби чоловік відчував себе щасливим, йому необхідне спілкування з друзями (у барі, під час спортивних розваг чи риболовлі) не менше двох разів у тиждень. Такого висновку ніби-то дійшли вчені Оксфордського університету, зазначено на «Освітньому порталі» (<http://www.osvita.org.ua/news/74064.html>). Водночас у нього має бути любляча і розуміюча дружина, яка робить чоловіка щасливим.

Такі стереотипні погляди на щастя часто є причиною сімейних непорозумінь і розлучень, оскільки у подружжя можуть не збігатися уявлення про шлюб і сім'ю, сімейні ролі, тощо. Вони можуть стати на заваді у виборі пари і загалом – адекватному розумінню і сприйняттю особливостей, потреб, поглядів і прав протилежної статі.

Не існує єдиного рецепту людського щастя – будь то жінка чи чоловік, а мудрі люди казали: «Всякий свого щастя коваль».

Юстиція

*(розвиток законодавства
щодо рівних прав
та можливостей жінок
і чоловіків в Україні)*

Однією з основних ознак правової держави є право на доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд. Згідно з Конституцією України, «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» (Ст. 55), які «зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (Ст.19).

Верховна Рада України ухвалила низку законів, які чітко регулюють суспільні відносини та спрямовані на забезпечення подолання дискримінації за ознакою статі шляхом урахування гендерних інтересів різних соціальних категорій та гендерних норм міжнародного права. Це, зокрема, Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» (2005 р.), Сімейний кодекс України, Кримінальний кодекс України та Кодекс законів про працю України, закони «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 р.), «Про обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.), «Про зайнятість населення» (2000 р.), «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (2001 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й витратами, зумовленими народженням і похованням» (2001 р.) та ін.

У квітні 2008 р. Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в зв'язку з ухваленням Закону України «Про забезпечення рівних прав

та можливостей жінок і чоловіків». Як зазначено в пояснювальній записці, закон робить деякі законодавчі акти щодо забезпечення принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків відповідними до Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Зокрема, частину першу Статті 20 Закону «Про об'єднання громадян» (права зареєстрованих об'єднань громадян) доповнено положенням, згідно з яким зареєстровані об'єднання громадян також мають право: брати участь в розробці проєктів рішень з питань гендерної рівності, які приймають органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування; делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, які створюють при органах виконавчої влади й органах місцевої самоврядування; проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Розвиток законодавства постійно триває.

Міністерство юстиції України здійснює практику інвентаризації законодавства України щодо розвитку гендерної рівності. Зокрема, здійснюється огляд законодавства, виокремлення проблем, що потребують вирішення шляхом розроблення та прийняття відповідних нормативно-правових актів, скасування окремих чинних актів (детальніше – на веб-сайті Міністерства <http://www.minjust.gov.ua/>)

Систему органів юстиції складають Міністерство та його територіальні органи. До сфери управління Міністерства юстиції належать органи нотаріату, науково-дослідні установи судових експертиз, підприємства, установи та організації. Коло повноважень органів юстиції надзвичайно широке, їхня діяльність має багатогранний характер. Питання гендерної дискримінації належать і до компетенції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (детальніше – на веб-сайті <http://www.ombudsman.gov.ua>)

Гаряча лінія Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: (044) 253-75-89, 0-800-501-720

Я – особистість

Досліджуючи гендерний аспект культури, необхідно відзначити, що такі, на перший погляд, непорушні поняття як «я-чоловіче» і «я-жіноче», насправді дуже рухливі. Вони не лише істотно розходяться в тих або інших культурах, але й еволюціонують із ходом історії, змінами в соціумі. Ці процеси потрібно аналізувати одночасно на соціальному й індивідуальному рівнях, що потребує різних джерел і методів дослідження. Соціальний контекст накладає відбиток не тільки на зміст поняття «гендер», але і на характер присвячених йому досліджень.

Диференційна соціалізація – процес, який упродовж життя людини відображає мінливі соціальні обставини та новий досвід. Дослідження гендерної диференціації сучасного суспільства вимагають трьох рівнів пояснення: *біологічного, психологічного і соціального*. Проблема виявляється в тому, що соціальний контекст відображається на змісті поняття «**гендер**», на характері його досліджень: наприклад, і нині існує стереотип про тотожність **гендерних досліджень і фемінізму**. Безперечно, головним суб'єктом гендерних досліджень є не чоловіки, а жінки. Вони ж є ініціаторами й агентами змін, що відбуваються на соціальному рівні (жіночі рухи й організації). Ще в 1957 р. американські вчені Дж. МакКі й А. Шерріфс (J. McKee, A. Sheriffs) зробили висновок, що **типово чоловічий образ** – це набір рис, пов'язаний із соціально необмеженим стилем поведінки, компетенцією і раціональними можливостями, активністю й ефективністю. **Типово жіночий образ**, навпаки, включає соціальні та комунікативні вміння, теплоту й емоційну підтримку. При цьому надмірна акцентуація як типово маскулінних, так і типово фемінних рис набуває вже негативно оціненого за-

барвлення: негативними якостями чоловіка визнаються грубість, авторитаризм, зайвий раціоналізм, тощо. Ті ж автори прийшли до висновку, що в цілому чоловікам приписується більше позитивних якостей, ніж жінкам. Причому найчастіше йдеться про сприйняття, а не про розходження, які справді існують між статями. Сьогодні вчені все активніше намагаються з'ясувати, наскільки стереотипи відповідають дійсності, наскільки вони помилкові або правильні.

Тест Сандри Бем

Американська психолог Сандра Бем (Sandra L. Bem) для діагностики соціальної статі (gender) у 1974 р. запропонувала концепцію психологічної «двостатевості». Її методика визначає ступінь андрогінності, маскулітності і фемінності особистості. Статеворольовий опитувальник Сандри Бем – це найбільш широко використовуваний інструмент для вимірювання того, як доросла людина оцінює себе з точки зору гендеру. Опитувальник включає в себе 60 тверджень (якостей), кожне з яких обстежуваний оцінює за 7-бальною шкалою з огляду на те, наскільки точно воно його характеризує. Якщо Ви не хочете морочитися зі складними підрахунками, можна просто обрати відповіді «так» і «ні» і поставити собі за них по 1 балу при збігу з ключем.

Текст опитувальника «Я – людина ...»:

1. Вірю в себе.
2. Вмію поступатися.
3. Здатна допомогти.
4. Схильна захищати свої погляди.
5. Життєрадісна.
6. Похмура.
7. Незалежна.
8. Сором'язлива.
9. Совісна.
10. Атлетична.
11. Ніжна.

12. Театральна.
13. Напориста.
14. Ласа до лестощів.
15. Удачлива.
16. Сильна особистість.
17. Віддана.
18. Непередбачувана.
19. Сильна.
20. Жіночна.
21. Надійна.
22. Аналітична.
23. Вмію співчувати.
24. Ревнива.
25. Здатна до лідерства.
26. Піклуюся про людей.
27. Пряма, правдива.
28. Схильна до ризику.
29. Розуміюча інших.
30. Скритна.
31. Швидка у прийнятті рішень.
32. Співпереживаюча.
33. Щира.
34. Покладаюся лише на себе (самодостатня).
35. Здатна втішити.
36. Марнославна.
37. Владна.
38. Та, хто має тихий голос.
39. Приваблива.
40. Мужня.
41. Тепла, сердечна.
42. Поважна.
43. Та, котра має власну позицію.
44. М'яка.
45. Вмію дружити.
46. Агресивна.
47. Довірлива.
48. Малорезультативна.

49. Схильна вести за собою.
50. Інфантильна.
51. Адаптивна, пристосовуюся.
52. Індивідуаліст.
53. Та, котра не люблю лайок.
54. Не систематична.
55. Маю дух змагання.
56. Любляча дітей.
57. Тактична.
58. Амбітна, честоловна.
59. Спокійна.
60. Традиційна, дотримуюся умовностей.

Ключ до обробки результатів опитувальника:

Маскулінність («так») - 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемінність («так») - 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Фемінність = (сума балів за фемінності):

Маскулінність = (сума балів за маскулінності):

Основний індекс:

$IS = (\text{Фемінність} - \text{Маскулінність}) \times 2,322$

Якщо IS від (-1) до $(+1)$ андрогінність

IS менше (-1) ($IS > 1$) маскулінність

IS більше $(+1)$ ($IS > 1$) фемінність

Якщо $IS < -2,025$ яскраво виражено маскулінність

$IS > +2,025$ яскраво виражена фемінність

У результатах цього тесту немає понять «добре» і «погано», «норма» і «патологія». Тест запропонований із метою кращого пізнання себе і розуміння, що в кожній людині, незалежно від біологічної статі, є жіночі і чоловічі соціально значущі якості, які є не лише мірилом сексуальної привабливості чоловіка і жінки одне для одного, а помічником у розбудові стосунків між статями на основі взаємної поваги,

розуміння та довіри (на противагу проявам сексизму – зарозумілого зневажливого ставлення представників однієї статі до іншої – див. у розділі «Сексизм»).

Наше розуміння мужності і жіночності досі ґрунтується на суб'єктивних уявленнях, які змінюються у реальному житті. Чоловіки і жінки не хочуть бути однаковими і шукають форми для підкреслення розбіжностей між статями. Ще не виявлено жодної культури в історії, де не задавалися б гендерні ролі, які виходять за суто репродуктивні рамки. Різниця і доповнюваність гендерних ролей – це символ взаємозалежності і взаємодоповнюваності чоловіків і жінок.

Однак будь-яка ідея і будь-який символ можуть бути спотворені. Замість чинника, який збагачує життя і приносить радість, вони можуть стати кайданами, які змушують нас відповідати чомусь, абсолютно невластивому нам особисто, задля доведення нашої спроможності в очах інших. Догматичні і застарілі гендерні стереотипи обмежують наші можливості, заважають нашому розвитку і розкриттю наших талантів. Цей конфлікт може бути вирішений, якщо ми усвідомлюємо, що маскуліність і фемініність не визначають протилежні й роздільні реальності, а, швидше, навпаки – акцентують на схожості між чоловіками і жінками в деяких аспектах людяності. Чоловіки і жінки взаємодіють один з одним не у вакуумі, а в конкретному соціальному середовищі, виконуючи ту чи іншу роль, причому характер гендерної диференціації в різних сферах діяльності, наприклад, на виробництві та в сім'ї, часто не збігається.

По-перше, різні чоловіки і жінки мають неоднаковий вияв маскуліності та фемініності. Вони можуть бути більш-менш маскулітними, фемінними або андрогінними.

По-друге, чоловічі та жіночі властивості багатогранні і багатомірні. «Чоловіча» статура може поєднуватися з «жіночими» інтересами і почуттями, і навпаки, причому багато залежить від ситуації і сфери діяльності.

По-третє, наші уявлення про мужність і жіночність ґрунтуються не на аналітичній теорії, а на життєвому здоровому глузді і повсякденному досвіді: ми називаємо якісь риси або

властивості жіночими (фемінними) просто тому, що їх частіше або сильніше виявляють жінки. Але це може залежати від середовища, виховання і характеру діяльності.

По-четверте, пристосованість ґендерних ролей певною мірою залежить від ситуації. У близьких стосунках переважає фемінна або «жіноча» роль (через емоційність таких стосунків), а в навчанні та роботі – андрогінна або «чоловіча».

(Лія Олейник. Узнай свой ґендер. Опитувальник Сандри Беем // <http://sekretiki7ya.ru/uznay-svoy-gender-oprosnik-sandryi-bem/>)

Толерантність

Ми рідко помічаємо м'який знак, однак він відіграє важливу функцію – пом'якшення.

Відтворення текстів є часто жорсткою суб'єктивною позицією авторів і не відображає розмаїття світу крізь призму вікових, етнічних, культурних, гендерних аспектів.

Із метою мобілізації громадськості та привернення уваги до небезпек, що ховаються у нетерпимості, та активізації дій на підтримку й заохочення толерантності, **16 листопада 1995 р.** на генеральній конференції ЮНЕСКО була затверджена **Декларація принципів терпимості**, а цей день став відзначатись як **Міжнародний день толерантності**.

У Декларації йдеться про те, що терпимість означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатой різноманітності культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті та переконань. Терпимість – це гармонія у різноманітності, що виявляється не тільки у моральному обов'язку, а й у політичній та правовій потребі. Це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру. Толерантність не означає поступку, поборжливості чи потурання. Це, насамперед, активна позиція, яке формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини, дотримуватись якого мають як окремі люди, групи, так і цілі країни.

Толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму, демократії, правопорядку, встановлене в міжнародних правових актах у галузі прав людини, водночас це означає відмову від догматизму та абсолютизації істини.

Прояв терпимості не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх переконань чи поступки перед чужими. Кожна людина вільна дотримуватися своїх переконань і визнає таке ж право за іншими, що означає визнання того, що люди за своєю природою відрізняються за зовнішнім виглядом, положенням, мовою, поведінкою і цінностями та мають право жити у світі, зберігаючи свою індивідуальність.

Актуальність толерантності у сучасному світі особливо важлива з огляду на процес глобалізації економіки, зростання мобільності, швидкого розвитку комунікації, інтеграції і взаємозалежності, міграції та переміщення населення, урбанізації й перетворення соціальних структур, що часто призводить до ескалації нетерпимості і конфліктів в усіх частинах світу.

У Декларації зазначається також, що толерантність необхідна у відносинах як між окремими людьми, так і на рівні сім'ї та громади. В школах і університетах, у рамках неформальної освіти, вдома й на роботі необхідно укріплювати дух терпимості та формувати відносини відкритості, поваги один до одного і солідарності. Засоби масової комунікації можуть зіграти конструктивну роль щодо сприяння вільному й відкритому діалогу та обговоренню, розповсюдження цінностей терпимості і роз'яснення небезпеки прояву байдужості щодо груп та ідеологій, що проповідують нетерпимість.

Особливі заходи мають здійснюватися з метою забезпечення рівності, гідності і прав окремих осіб і груп людей всюди, де це необхідно. Це означає, що особливу увагу варто приділяти найменш соціально захищеним групам, які перебувають у несприятливих соціальних чи економічних умовах, щоб надати їм правовий та соціальних захист, зокрема щодо житла, зайнятості й охорони здоров'я, забезпечити повагу до самотності їхньої культури і цінностей та сприяти, зокрема через освіту, їх соціальному й професійному росту, інтеграції.

Використана література

1. Айслер Р. Чаша та меч : Наша історія, наше майбутнє [Текст] / Ріане Айслер. – К. : Сфера, 2003. – 355 с. – С. 38.
2. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія : Курс лекцій / В. Андрущенко, М. Михальченко. Вид друге, доповнене. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
3. Бендас Т. Гендерная психология : Учебн. пособ. / Т. Бендас. – СПб. : Питер, 2006. – 431 с.
4. Биалиева Ч. Гендерно ориентированный бюджет для органов местного самоуправления (ОО «Community Development Alliance» в рамках проекта ООН Женщины «Укрепление экономической безопасности сельских женщин в Кыргызстане». – Бишкек 2011. – 36 с.
5. Вербець, В. В. Соціологія : курс лекцій : навч. посібник / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк. – К. : Кондор, 2009. – 550 с.
6. Гендерное бюджетирование и репродуктивные права женщин; сборник материалов, 2006. UNIFEM, UNFPA.
7. Гендерные бюджеты в структуре социальной политики. - Москва. Ресурсный центр для стран СНГ. – 2006.
8. Гендерные бюджеты. Пособие для тренеров. – Братислава, UNDP, Europe and the CIS. – 2005.
9. Гендерные бюджеты: Стратегии, концепции и опыт. Материалы международной конференции «Гендерные бюджеты и совершенствование экономического и финансового управления». Брюссель, 16–18 октября 2001.
10. Говорун Т., Кікінежді О. Гендерна психологія: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
11. Загальна характеристика статевно-вікового складу населення України на 1 січня 2013 року / Державний служба статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2013/dop_age_010-12013.pdf
12. Кімел М. Гендероване суспільство / Майкл Кімел ; пер. з англ. – К. : Сфера, 2003. – 490 с.
13. Кісь О. Гендерні аспекти реклами : сексизм як негативний чинник формування гендерних відносин в Україні / Оксана

Кісь // Практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльності Верховної Ради України / Заг. ред. О. Суслова. – Програма сприяння Парламенту II : Програма розвитку законотворчої політики. – К. : Москленко О.М. ФОП, 2010. – С. 50 – 70.

14. Кісь О. Кого оберігає Берегиня, або Матріархат як чоловічий винахід / Оксана Кісь : [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://linguistics.kava.kiev.ua/publications/2008/06/20/kogo_ob-erigae_beregii_73.html.

15. Клецина И. Гендерная социализация : учебное пособие / Ирина Клецина. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 92 с.

16. Котова-Олійник С. Соціокультурний зміст візуальних репрезентацій гендерних відносин у сучасній рекламі [Текст] : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Софія Котова-Олійник ; Житомирський державний університет ім. І. Франка. – Житомир, 2013. – 206 с.

17. Мельник Т., Кобелянська Л. 50/50 : Сучасне гендерне мислення : Словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с. – С. 123.

18. Москаленко В. Гендерна культура суспільства. Гендерні норми / В. Москаленко // Соціальна психологія [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://bookbrains.com/book_420_chapter_154_%3Cspan_style='font-size:12.0pt;

19. Плахотнік О. Ліки від гендерних стереотипів. // Інформаційно-просвітницьке видання «Я». – 2007. – №2. – С.16.

20. Стандарти недискримінаційної реклами за ознакою статі : українська практика та міжнародний досвід : монографія / І. Лилик, Л. Магдюк, М. Лилик, О. Грей, О. Давліканова, О. Суслова, Є. Ромат, С. Лерке, Т. Примак, за заг. ред. Лилик І. В. – К. : ТОВ “Видавничий Будинок “Аванпост-прим”, 2011 – 88 с.

21. Стенограма парламентських слухань «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Проблеми та дієвий шлях їх вирішення» від 16 жовтня 2013 року [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/SL161013.htm

22. Терзі П. Формування гендерної культури студентів вищих

технічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Пилип Терзі. – Одеса, 2007. – 236 с. –С. 35.

23. Точилєнкова Н. Саморегулювання в рекламній сфері як основний шлях до подолання сексизму в рекламі / Наталя Точилєнкова // Сексизм в рекламі: його подолання через саморегулювання з боку організацій рекламної індустрії. – К. : Фонд ім. Ф. Еберта в Україні. – 12 с.

24. Хоркхаймер М., Адорно Т. Диалектика Просвещения : Филос. фрагменти / М. Хоркхаймер, Т. Адорно. – М. : Медиум, 1997. – 310 с.

25. Стричак Г. В., Мартин О. М. Гендерні особливості ринку праці в Україні // http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=699

26. Світ після Пекіну +15 / Інформаційно-довідкове видання. – Харків, 2009. – 32 с. – С. 22.

27. Van Zoonen L. Gender, Representation, and the Media / Liesbet van Van Zoonen // Questioning the Media : A Critical Introduction / edited by John D. H. Downing, Annabelle Sreberny-Mohammadi. – California : Sage, 1990 ; 2nd edition, 1995. – Р. 311 – 328.

28. Голубєва О. Зміст гендерних стереотипів сучасних підприємців // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. Максименка С. Д., Шайгородського Ю. Ж. та ін. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. – С. 232 – 240.

29. Ярош О. Б. Гендерні аспекти політичної діяльності: світовий досвід та Україна : монографія / Ярош О. Б. – Луцьк : ТЕРЕН, 2012. – 372 с.

Науково-популярне видання

Софія Котова-Олійник
Богдана Стельмах
Оксана Ярош

ГЕНДЕРНА АБЕТКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

Ілюстрації Богдани Стельмах
Макетування та дизайн обкладинки
Андрія Криштальського

Формат 84x108/32. Папір офсетний.
Гарнітура Minion Pro.
Наклад 100 пр.

Видавництво
«Волинська мистецька агенція “Терен”»
43025, м. Луцьк, Головпоштамт, а/с 157
Тел. 050-6743321
Ел. пошта: teren.lutsk@gmail.com

Свідоцтво Державного комітету
телебачення і радіомовлення України
ДК № 1508 від 26.09.2003 р.

Виготовлено у друкарні ВМА “Терен”

Г 34 Гендерна абетка для українських медіа / Котова-Олійник С., Стельмах Б., Ярош О. : посібник / Софія Котова-Олійник, Богдана Стельмах, Оксана Ярош. – Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен», 2013.- 50 с.

ISBN 978-617-7117-08-6

У посібнику «Гендерна абетка для українських медіа» розкриті основні гендерно-тематичні поняття, які допоможуть журналістам і журналісткам усіх видів засобів масової комунікації уникнути стереотипних, сексистських штамів і норм під час підготовки інформаційних матеріалів, статей, передач. Посібник стане в нагоді і PR-менеджерам, керівникам прес-служб, громадським діячам, волонтерам. Представлені у посібнику напрацювання сприятимуть формуванню гендерно-чутливого інформаційного простору, вільного від дискримінації за ознакою статі.

Для журналістів, експертів, політиків, науковців, державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, широкого кола громадськості.

УДК 316.346.2:32(100)(477)
ББК 60.56(0)(4УКР)